

EEEH Dergi

Eşit, Erişilebilir, Engelsiz Hayat

Sayı: 18

Ağustos 2015

Editörler: Elif Emir Öksüz, Deniz Aydemir Döke.

Yazım Denetimi: Gülcan Altun, Pınar Yavuz.

Web Sorumlusu: Burak Sarı.

Ses Teknik Destek: Engin Albayrak.

Yayınlayan: Engelsiz Erişim Derneği.

İletişim Bilgileri:

Web: <http://eeeh.engelsizerisim.com>

E-posta: eeehdergi@gmail.com

Facebook: www.facebook.com/eeehdergi

Twitter: www.twitter.com/eeehdergi

İçindekiler

İçindekiler	2
Editörden	3
Derin Bir Nefes, Bir Baston, Bir Adım.....	4
Ev Bastonu.....	12
Görünmez Körlerin Kaderle İmtihanı 2: Örtük Önyargılar, Otomatik Pilotta Giden Hayatlar.....	14
Ezen misiniz Ezilen mi?	24
Onlar Konuşur İbretlik Yapar	28
Kuzey İrlanda ve Engellilik.....	30
Yüzüncü Yıldan Bir Selam Daha	34
Nerden GETEM'E.....	39

Editörden

Merhaba sevgili okuyucularımız;

18. sayımızla sizlerle birlikteyiz. Bu ay açılışı genç ve güçlü bir kalemlerle yapıyoruz. Konuk yazarımız Amine Ennur Aksoy, bize bağımsızlığa giden uzun yola çıkmak için yaptığı hazırlıkları ve bir derin nefes, bir baston sallaması, bir adımla ne kadar çok yol alınabileceğini anlatıyor. Bu baston denilen alameti harikayı hep sokaklarda mı kullanmak lazım? Elif Emir Öksüz bizlere bastonun evlerdeki yerinin kapının arkası olmak zorunda olmadığını anlatıyor. Kimileri eline bastonu alınca herkesin onu göreceğinden çekine dursun, Engin Yılmaz geçen ayki yazı dizisine devam ediyor ve körleri görünmez yapan sihirli iksirin bileşenlerinden bahsediyor. Deniz Aydemir Döke bu görünmezliği biraz daha geniş bir çerçeveden ele alıyor ve bize ezenlerin ve ezilenlerin ilişkisinden bahsediyor. Çuvaldızı kendimize ve iğneyi başkasına batırdıktan sonra, ibretliklerin olağan üstü güçlerine lambadan çıkan Homoibretusla bakıyoruz. Sonra Pınar Yavuz'la uzaklara gidiyoruz ve yazarımızın gönüllü olarak çalıştığı dönemdeki Kuzey İrlanda izlenim ve deneyimlerini öğreniyoruz. Gezilere bir ara veriyoruz ve biraz dinleniyoruz. Gülcan Altun bizlere bir film betimlemesiyle katılıyor, yazarımızın film yorumlarını okuyunca fikriniz mi değişti? Ya da siz de kitapları filmlerden daha iyi bulanlardan mısınız? Mürşide Cığırlioğlu bizlere kitaplara erişimden bahsediyor, GETEM'deki yeni ve kitap okumayı daha zahmetsiz yapan güncellemeyi anlatıyor.

Herkese iyi okumalar.

Derin Bir Nefes, Bir Baston, Bir Adım

Amine Ennur Aksoy

amineennur.aksoy@gmail.com

Herkese merhaba EEEH okurları. Uzun zamandır dergiye konuk yazar olarak bir şeyler yazmak vardı aklımda, fakat üzerine eğilmek istediğim konu henüz çok belirsizdi. Birkaç arkadaşla konuşmam ve düşüncelerimin olgunlaşması sonucunda, bağımsız yaşama yeni başlayan birisi şu ana kadar oluşan fikirlerini, süreçlerini ve henüz bitmeyen mücadelelerini anlatsa nasıl olur diye düşündüm. Deniz Abla, Elif Abla ve ismini hatırlayamadığım birçok yazarımız, bağımsız yaşamla uzun süre haşır neşir olmuş, birçok deneyim kazanmış ve bunlarla yola çıkarak bizlere aktarımlarda bulunmuşlardı. Ben de, tabiri caizse, bir çaylağın bulunabileceği aktarımlardan birkaçını paylaşmayı amaçlıyorum bu yazının genelinde.

16 yaşındayım. Lise 2. sınıf henüz bitti. Malum üniversite dönemineyse sadece 2 yıl kaldı. Kendimi 2 yıl sonra görmek istediğim yere, Boğaziçi Üniversitesi. Hedefime ulaşmak için ders çalışma yönü kısmen tamamdı da, bu bağımsız yaşam olayını nasıl çözerdim bilemiyordum bir sene önce. Daha kendi başıma evin yakınındaki bakkala bile gidemiyorken üstelik. Bir yerlerden başlamayı çok istedim, ama yardımını isteyebileceğim, fikirlerini alabileceğim hiç kör yoktu etrafımda. Sonra belki her yeni başlayanda değilse bile, çoğunda olabilecek düşünceler bende de vardı. Ben bastonumu sağa sola sallarken bir sürü ses çıkacaktı, insanların hepsi kesin bana bakacaktı, belki de hepsi içinden cık cık çekip, bana acıyacaktı. Bir gün, yine grup maillerimi kontrol ederken, görme engelli öğrenciler platformunda çok güzel bir konu grubuna denk geldim. Bağımsız yaşam konusunda bir sürü deneyimini paylaşan olmuştu orada. Sonra düşündüm, benim bugüne kadar tanıdığım, kendilerini idol kabul ettiğim insanların da bir başlangıcı vardı bu işe. Ve artık benim de olmalıydı. O akşam durduk yere inat ettim ve annemi ikna edip bastonumu da alıp dışarı çıktım. Dükkânımızın olduğu yere kadar annemin eşliğinde beraber gittik. Amcamın yanına geldiğimde, kapı da beni bekleyen annemden habersiz bana bir şey söyledi: “Tek mi geldin yoksa buraya kadar?” Bu soru o an sanki bana çok şey anlatmıştı. “Hayır amca, annemle geldik, bir hava alalım dedik”, demiştim ama içimden bir gün cevabımın evet olacağını da düşündüm. Bir gün tek de gelecektim buraya. Eve geri döndüğümde, yazdığım konu grubundan bana cevaplar geldiğini gördüm ve hepsini okudum. Bu işin kaygısına düşmüş

olmamın bile bir çaba olduğu kanısı vardı herkeste. Sonra dergi yazarlarından Eylem Abla'nın yazdığı iletiyi gördüm. İleti aynen şöyleydi:

“Momo adlı bir kitapta bir çöpçünün bir tiradı vardır. Uzun bir yolu nasıl süpürdüğünü anlatır.”

Bu konuşması eskiden çok hızlı hareket eden benim için çok yararlı olmuştu. Ne zaman hızlı hareket etsem Beppo aklıma gelir.

“Ne oluyor biliyor musun? Bazen önüme upuzun bir cadde çıkıyor. Öyle uzun ki, insan bunun sonu gelmez sanıyor... O zaman acele etmeye başlıyorsun. Gittikçe daha çok acele ediyor insan. Her önüne baktığında yolun hiç de kısalmamış olduğunu fark ediyorsun. Daha hızlı ve daha gayretli çalışıyorsun; sonunda nefesin kesilip güçsüz kalıyorsun. Ve cadde hala upuzun bir şekilde seni bekliyor. İnsan caddenin tamamına bakıp hemen bir karara varmamalı. Her zaman adım adım ilerlemeli. Sürekli olarak bir adım sonrasını düşünmeli, bir adım, sonra derin bir nefes, sonra bir süpürge... İşte o zaman hayat zevkli olur. Önemli olan işini iyi yapmaktır. Öyle de olmalı...”

Momo kitabını zamanında okuyup da hiç sevmemiştim, dolayısıyla böyle güzel satırların hiçbirini hatırlamadığım için kızdım o an kendime ve daha sonra bu satırlardan, derin bir nefes almakla işe başlamaya karar verdim.

Önce en yakın yerlere gitmeyi denedim. Bizim evin camlarından bakıldığında görülecek kadar yakın yerler. Ama bir şey daha yapmam gerekiyordu. İhtiyacım olduğunda yardım istemek. Sanki birilerine, “Pardon bana yardımcı olabilir misiniz?” desem kimse beni duymayacak, ikinci defasında da bağırarak için ben cesaret bulamayacağım gibi hissetmişim. Ama bunu insanlar sayesinde yendim diyebilirim. İlk zamanlarda, daha ben yardım istemeden, sanki birileri bunu anlıyor ve tam olması gerektiği gibi, yardıma ihtiyacım olup olmadığını soruyordu. Birkaç seferden sonra, artık ben de onlar sormasa bile yardım isteyebilme cesaretini bulmaya başladım. Bakkaldan kendi çipsini alıp, bir bankta oturup onu yemek kadar zevkli bir şey olmadığını da anladıktan sonra, bu işe daha sıkı sarılmaya karar verdim.

Okul açılmak üzereydi tam bu sıralarda. Okulum evimize çok da uzak olmadığından, bugüne kadar ailemle gidip gelirken de yürüme mesafesinden yararlanıyorduk. Ama bu yıl bir karar almıştım. Hazırlanıp beni okula götürmesi için, kapının önüne artık çıksın diye abimi

beklemekten çok sıkılmışım. Hem okul çıkışlarında bazen annem sırf tekrar eve geçemediği için, istemediğim yerlere götürürdü beni. Okul formasıyla, okuldan sonra bir yerlerde olmaktan nefret eden bir insan olarak, bu da çoktan sınırlarımı zorlamıştı. Artık okul yolunda yanımda biri olsa dahi, ben bastonumla gidiyordum. Bir gün annemin 28 yıldır görüşmediği lise arkadaşları onu ziyarete gelmek için gün belirlemişti. Tam da benim okul çıkış saatimde annemin onlarla ilgilenmesi gerekiyordu. Bunu hemen fırsata dönüştürdüm ve 1 aylık provalardan sonra, kendimi eve tek dönmek için hazır hissettim. Okul çıkışı arkadaşlarla, zafer kazanılacak bir gazaya gidiyormuşum edasıyla çak yaptık, onlardan da yeterli gazı alıp, açtım bastonumu ve yürümeye başladım. Geçmem gereken 2 önemli cadde vardı ve yine yoğun olan kaldırımlar. Daha geçmem gereken caddeye gelmeden okul çıkışından aynı kaldırımda yürüdüğüm ve hiç tanımadığım öğrencilerden, ben halledebiliyorum desem de, bana eşlik etmeye devam edenler olmuştu. Karşıya geçme konusunda kesinlikle bir yardıma ihtiyacım olacaktı evet, ama devamında bir problemim yoktu ve ben bunu yapabilirdim. İlk caddeyi daha ben istemeden gelen yardımlarla geçtim. Ve o kalabalık kaldırımlar dediğim yerlerden geçerken, aslında kimsenin bastonumun sesini umursamadığını, hatta çekilmesi gereken yerde bile hala beni görmediğini fark ettim. Fark etmesi gereken yerde bile önümden çekilmeyen insanların işi yoktu, durup bana mı acıyacaklardı diye düşündüm. Sonra yine bir cümlecik geldi aklıma: “Bastonu saç rengi kadar bir fark kabul ettiğimizde bir şeyleri yapmaya başlayabiliriz.” Aynen öyleydi. Bazı insanlar nasıl gözlüklüydü, ben de bastonluydum işte. Bu olayı abartmaya veya içselleştirmeye gerek yoktu. Yine ikinci caddeyi de bir teyzenin yardımıyla geçtim. Adım attıkça, eve daha çok yaklaşıyordum, bir maratonda koşu bitmek üzereydi sanki. O bayrak benimdi, sonuna kadar da hak etmişim. Evin kapısının önüne geldiğimde, anahtarlarımı çıkarırken bunları düşündüm. Evin önüneydim, o zor gelen, ben burayı anlayamam, karıştırırım dediğim tüm yolları, bir adım, bir süpürge ve bir derin nefesle gelmişim. Bir adım, bir baston sallaması, bir derin nefes. Yukarı çıkıp kapıyı açtığımda, annem zaferimi çoktan arkadaşlarına yaymıştı bile. Ben kapı da karşılandığım o anı, içeri girip ilk bulduğum insana sarıldığımı ve sarıldığım yengemin tam o anda, “Artık kimse de tutamaz seni!” dediği dakikaları muhtemelen unutmayacaktım. O tarihi de o gün bir yerlere yazdım. 28 Kasım 2014. Sonra beni seven, bu haberi duysa en az benim kadar sevineceğini düşündüğüm kim varsa, herkese mesaj attım, aradım. Durup düşündüğüm bir an, bugün okuldan dönen, birkaç yıl sonra, üniversiteden yurduna da dönerdi dedim. Artık annem evde yoksa bile ben eve gidiyordum, kimseyi gelmedi diye beklemek zorunda kalmıyordum. Sömestr tatili döneminde, evde istediğim hiçbir şeyin yolunda gitmediği birkaç gün dizisinden sonra, dışarı çıkmaya ve kafamı dağıtmaya karar verdim. Nereye gideceğimi bilmiyordum

ama hiç bilmediğim, daha önce gitmediğim bir yere gitmeye karar verdim. Telefonum da yanımda olamayacaktı ama bu da umurumda değildi. En fazla kaybolurdum. Hem kocaman kızdım. Eve hemen dönmek gibi bir derdim de yoktu. Biraz merak edilmek isteğiyle bile çıkmış olabilirim hatta o gün dışarı. Bazı yerler hafif karlıydı ama idare edebilirdim. Anneme de bu çevrede dolaşacağım deyip çıkmıştım. Çünkü o günlerde, onun ne bildiği beni çok da ilgilendirmiyordu. Sivas'ın en işlek ve en uzun caddesi, benim de en sevdiğim yerdir İstasyon Caddesi. Oraya gitmek iyi bir fikir olabilirdi. Ama bir yerleri karıştırmıştım sanki ilk dakikadan. Kaldırım kenarlarına park edilmiş arabalar da işi daha çok zorlaştırıyordu. Bir ablaya rastladım, sadece yardıma ihtiyacım olup olmadığını sormak istemişti. Ama tesadüfe bak ki, gerçekten de yardıma ihtiyacım vardı. Nereye gitmek istediğimi söyleyince, yanlış yolda olduğumu öğrendim. Ablayla yollarımız benziyormuş sanırım ve belli bir noktaya kadar, istersem bana eşlik edebileceğini söyledi. Ben de hem bu sayede doğru yolu öğrenmiş olurum deyip, teklifini kabul ettim. Yolda giderken çok güzel bir muhabbet kurduk. Ankara'da diş hekimliği öğrencisiymiş ve buraya ailesinin yanına tatil için gelmiş. Çok da ilginç bir ismi vardı. Gülgün Abla. Ben de neden burada olduğumu, ne yapmak istediğimi anlattım ona. Bir gün kendimi nerede hayal ettiğimi. Bugün buna cesaret ettiysem, geri kalanının da devamını getirebileceğime inandığımı söyledi, 10 dakikadır beraber yürüdüğümüz, hiç tanımadığım bir abla. Onun ayrılması gereken yerde ona kocaman bir teşekkür ettim. Zaten nereye yanlış girdiğimi de anlamıştım.

Fast food en sevdiğim yemek şekillerinden biridir. E bu iş için en güvendiğim yere de hazır yaklaşmışken, sırf oraya gelip, bir şeyler yapmanın keyfini yaşamak için, hiç aç olmadığım halde oraya girdim. Girdim girmesine de, sipariş verilecek yeri seslerden bulabilir miydim? Bilememiştim. Neyse ki, bu da tam isabet tuttu. Hatta doğrulamak için, yanımdakilere de doğru yerde olup olmadığımı sormuştum. Bu kadar tok bir mideye ancak çocuk menüsü küçüklüğünde bir şey girebilirdi. Siparişimi verdim ve gerekli ücreti vermek için parayı tanıma süresi birazcık uzasa da, ücretimi de ödedim. Siparişimin hazır olmasını bekledim ve gerekli boş masaya giderken yardımcı olmalarını istedim. Yemeği çabucak bitirip, Swarm'dan bağımsızlığımın ilk check-in'ini atayım diye düşünürken, telefonumun olmadığı geldi aklıma. Ama olsun dedim sonra kendi kendime. Yine gelirim ve o zaman ilk olmasa da o check-in'i atarım. Şimdi bir de o karıştırdığım yolu geri dönmesi vardı tabii ki. Birilerine gitmek istediğim yeri ve doğru yerde olup olmadığımı teyit ettirmek istemiştım sadece ama amca ben ne kadar gerek yok desem de yolun çoğunda eşlik etti. Bunun neresi kötü diye düşünülebilir ama amca benimle geldiği yol boyunca sürekli bir şeyler dedi, aslında onun sandığı gibi

olmayan bir şeyler. İşte efendim bastonum çok uzunmuş, insanlar tedirgin oluyormuş, onu kısaltmalıymışım, işte efendim benim annem babam yok muymuş? Benim tek başıma bu karman çorman trafikte ne işim varmış buralarda. Tabii o an o amcaya diyemedim ki, “Amca evdeki herkesle kavgalıyım bugünlerde, hiçbirinden de hiçbir şey istemiyorum.” Neyse ki, onun bu “aydın” fikirleri o sırada umurumda değildi. Eve yaklaşınca, artık ayrılabilieceğimize onu ikna ettim. Eve gittiğimde düşündüm. “Kızım Amine! Giderken ablayla gittin, dönerken amcayla geldin. Ne anladım ben bu işten?” Ama sonra içimden başka bir ses cevap verdi çok gecikmeden. “Önemli olan cesaret etmektir, hem bu sayede o karıştırdığım yolu da öğrenmiş oldum, bir daha ki sefere daha az yardımla giderim. Hem bağımsızlık, her şeyi kendin yapabilmek değil, birilerinin yardımıyla bir şeyleri yaparken, yavaş yavaş öğrenmek, yavaş yavaş deneyim kazanmaktır benim için.” İçimdeki diğer sesin bu cevabı herkesin sorularına yanıt bulmuştu sanki. O gün sinir yapıp kendimi dışarı attığım bir gezinti, bir sürü şey öğretmişti yine bana.

Bu olayın devamında gelen haftalarda, babam aylardır benim okula kendi başıma gidip geldiğimi bilmediğini iddia etti. Tabii ki de yoktu öyle bir şey, ilk gün herkese bu haberi yayan ben, babama tabii ki de söylemiştim. Ama aylar sonra, bu işe korkmuş olsa gerekti ki benim adıma, böyle bir şey atmıştı ortaya. Okuldan tek başıma dönmeme de izin vermiyordu artık. Her çıkışa mutlaka birini yolluyordu ya da kendi geliyordu. Bu iş hiç olmadığı kadar sinir bozucuydu. Babamın öyle garip kuruntuları vardı ki, küçücük bir düşme örneğinden bir yerlerimi falan kırılıyordu. Birazcık durup sakinleşmeye karar verdim. Birkaç ay böyle idare edebiliirdim. Ama sonrasında, kesinlikle böyle bir şeye tahammülüm yoktu. Aslında isterdim ki, kızı korkmamayı öğrenmişken, bir şeyleri göze almışken, babam da önümde değil, arkamda durmayı öğrensin, “Aferim kızım! Ama dikkatli git gel.” desin. Ben bir şeyleri daha da güvenerek yapayım, arkamda babam var benim deyip her yola öyle çıkayım istedim. Ama olmadı. Babam hep imkânsız bir şey yaptığıma inandı. Ama eksik bıraktığı bir şey vardı. Babama göre tabii ki de bu iş imkânsızdı. Çünkü o doğduğundan beri hayatını gözleriyle yaşamaya alışmıştı, o bugüne kadar gereken her şey için gözlerini kullanmıştı. Bu yüzden, kendini bir körün yerine koyup gözlerini bağlaması da bunu anlaması için işe yaramazdı. Ama ben doğduğumdan beri gözlerim yerine diğer organlarımla yaşamayı öğrenmiştim. Kendim için daha farklı çözümlerim vardı ve aylardır işe yaramıştı da. Kendim okula gidip geldiğim zamanlarda, bazen uyuz olmuş bir surat ifadesiyle, bazen de kahkahalarla eve giriyordum. Sokak trajedilerimi beni sabırsızlıkla evde bekleyen anneme anlatıyordum. Bazen beraber güliydük, bazen birlikte eleştiriyorduk. Ama ne olursa olsun, hep güliydük. Annem

evde beni o gün beklese de bekleme de, kızının bir şekilde tek başına eve döndüğünü biliyordu ve bu yeterince mutluluk vericiydi onun için. Bugüne kadar annemle hep daha kolay zaferlerimiz oldu. Bir şeyleri hep en ilk onunla başardık. Ben daha 3-4 yaşlarımdayken el becerimi geliştirmek için yaptığımız türlü şeylerden, kavramları bana öğretmek için, verdiği bütün çabalardan, Sivas'ta bir görme engelliler öğretmeni dahi olmadığından Braille alfabesini önce kendisi öğrenip, sonra bana öğrettiği 7 yaşından beri ya annemle zafer kazandık, ya da zaferimi ilk onunla kutladık. Dolayısıyla, korkuları da olsa bu konuda hep ve en önce o yanımdaydı. Babam istemese de ben bir şekilde yapıyordum yapacağımı. Okulun son günlerinden birinde, sabahın köründe okulda yokluğumdan sıkılan arkadaşlarım ısrarla mesaj atınca, öğleden sonra okula bir uğramak farz oldu tabii. Fakat annemin o sabah hiç götürmesi yok. Götürmesi olmaması sorun değil de, babam evde. Tek gitsem nasıl çıkacağım evden? Son ana kadar bu konuda hiçbir planım yoktu. Sadece hazırlandım ve ceketime, çantama kadar her şeyi elime alıp, çıktım odamdan. Baktım ortalarda babam görünmüyor. E odanın da kapısı kapalı. Ben de kapıyı vurup, "Ben gidiyorum, yarı yolda arkadaşla buluşacağız." deyip attım kendimi kapının dışına. Arkamdan gelme ihtimaline karşın, ayakkabıları da merdivenlerde falan aceleyle giyip dışarı çıktım. Bu aslında çok saçma bir kaçıştı belki ama ben bunu da bağımsızlık mücadelesinden sayıp, sadece yaptığım şeye gülümseyerek hızla koyuldum yola. Tanıdığım, tanımadığım, bizimkilere selam yollayan, bana yardımcı olan, "Aferin iyi yapıyorsun!" diyen, bir sürü insanın da yardımıyla, daha çabuk vardım okula. E tabi yine eve de tek başıma döndüm. Tam apartmana girmeden babama da yakalandım. Eve gelecekti ama ne diyecekti hiçbir fikrim yoktu. Aylar önce bu konu yüzünden bayağı bir tartışmıştık ve açıkçası çokta kırıcı şeyler duymuştum kendisinden. Kırıcı bir şey söylemesi umurumda değildi, sadece bana daha büyük bir engel koymasın, yeterdi. Bir gün öğrenecekti elbette, en azından öğrenmek zorunda kalacaktı. Ya da o hiçbir zaman öğrenemese bile, hayat sırf babam bunu öğrenemedi diye, hayallerimi, istediklerimi, ait olmam gereken yerleri elimden almaz diye düşünüyorum. O akşam çok da bir şey demedi aslında. Ben yaptığım şeyin çok normal olduğu kanısıyla davrandıkça, kendisini sorguladı belki de o sessizliğin hâkim olduğu anlarda. O gece kendi imkânsız anlayışını sorgulamadıysa bile yakın gelecekte bunu yapması benim açımdan çok iyi olacak. En azından bir şeyleri kolaylaştıracak. Bu Ağustos ayında, anlattığım şeylerin başlangıcından bu yana tam 1 yıl olmuş olacak. Bir yılda mücadele anlamında yazının başlangıcından itibaren, yapabildiklerim bunlar. Hala da devam ediyor. Bir kitapta okudum geçenlerde. Bir adamın kendine özgü bir yemek tarifi varmış ve evlerinin garajını eşiyile beraber, bu yemeği yapıp satmak, paralarını kazanmak için lokanta yapmaya karar vermişler. Tarif çok da tutulmuş, insanlar bu

görünmeyen yeri yollarının üzerinde keşfediyor, buraya sürekli uğruyormuş. Ama bir gün, kullanılan ana yol değişmiş. Artık o yolu kimse kullanmadığından, bu aile iflasın eşiğine gelmiş. En sonunda adam lokanta lokanta gezip, tarifini lokanta sahiplerine tattırıp, bu yemek tutarsa da kazanılan paranın bir bölümüne ortak olma kararı alıp, başlamış lokanta lokanta gezmeye. Fakat adamın söylediklerine hiçbir lokanta sahibi itibar etmemiş. Adam gittiği lokantaların hepsini de bir yere yazarmış. Tıpkı bir günlük tutar gibi, “Beşinci lokantada şu oldu, yüzüncü lokantada bu oldu. Ama bin on dokuzuncu lokantanın sahibi, yemeği pişirmemi ve tattırmamı istedi.” yazmış. Bu hikâyenin sonunda da derlermiş ki, bugün ünlü bir yemek markasının amblemindeki o aşçı şapkalı sakallı adam, bu adammış. Gerçekten öyle midir bilinmez ama her mücadelenin bir bin on dokuzuncu noktası vardır. Ben kendi bin on dokuzuncu noktayı bulmak için çıktım bu yola. Şimdi benim cesaretim ve yapma isteğim de tamamdır. Geriye sadece korkularını yenip, ufkunun bin on dokuzuncusunu bulması gereken ailem kaldı. Kim bilir daha şimdiden uzun olan bu hikâyeye neler eklenecek? Ve kim bilir bir gün bende bir yerlerde kimlere, hangi 16 yaşındaki gençlere neler yazacağım, kimlerin idolü olacağım, kimlere cesaret vereceğim. Aksi de olacak belki, bin on dokuzu bulmaya zaman kalmadan, her şey farklı olacak, belki ben bulamadan yorulacağım. Yine de bu yazıyı sonsuza dek saklayacağım. Tabii ki, yıllar sonra bu yazıyı okurken, “Aynen öyle oldu be 16 yaşındaki kız, fazlası bile oldu!” diyerek tebessüm etmeyi tercih ederim. Bu yazıyı bir yıl önceki ben gibi birileri okuyorsa, belki şimdi bir şeyleri daha iyi analiz edebilirler ve o zaman da yazım amacına ulaşmış olur zaten. Bu yazıyı okuyan, bugün benim idollerimden olan insanlarsa, mücadelede iyi bir fikirleri olursa, ya da belki yardıma ihtiyacım olursa bir noktada bir gün, işte o zaman yanımda olduklarını bildirseler, bir gün her şey istenilen gibi olmasa da, bugün düşünülen hissedilen düşüncelerin büyüklüğünü söyleseler, önemli olanın bu olduğunu görseler, o zaman bu yazı ikinci amacına da ulaşmış olur. Biraz uzun konuştum, okuyucu herkesten, sıktıysam ve sürç-i lisan ettiysem affola diyerek, satırlarımın sonuna geliyorum. Herkese iyi okumalar.

Ha bu ara da, bahsi geçen o ikinci check-in’i de unutmuş değilim. Kış döneminde bir arkadaşla ettiğimiz bir sohbet sırasında ona yarı şaka, “Oraya gidip kendi milkshake’mi de alamayacaksam, ne yapayım ben öyle bağımsızlığı?” demiştim. Sömestr tatilinde, kışın ortasında oraya gittiğimde milkshake içemedim ama sözümü yerine getirmek ve o check-in’i atmak için önümüzdeki birkaç günde, çilekli, karamel soslu harika bir milkshake içmek için, tekrar gideceğim oraya. Ve oranın önünderken o arkadaşına da mesaj atacağım, “Senin yerine de içeyim mi?” diye. Bu ara da İstanbul’da güzel Milkshake yapan mekânlar biliyorsanız

yazın. Bugün burada canını milkshake istediğim tüm okuyuculara, batmayı bile göze alıp, Boğaziçi'ne geldiğimde milkshake ısmarlayacağım.

Ev Bastonu

Elif Emir Öksüz

filerime@gmail.com

Sokaklar kalabalıktır ve kalabalığın içindeki bir insan, aslında herhangi bir insandır diğer herhangi insanlar için. Muhtemelen daha önce görülmemiş ve yine muhtemelen daha sonra da görülmeyecektir. Buna rağmen kimilerimiz çok fazla önemseriz bu insanların hakkımızda ne düşüneceğini. Tam tamına bu sebepten olmasa da, bununla çok da ilgisiz olmayan nedenlerden dolayı, bazı görmeyenler eline bastonu almaktan çekinir. Malumunuz ilanı baston ele alınmayınca, görmeyen gözler açılmaz elbet; ama sanki saklanmış, üzeri örtülmüş olur körlüğün.

Kalabalığın içinde kimliksizken bile zorken baston kuşanmak, konu komşunun, hısım akrabasının evinde, on metre kare içindeki biriciklikte, nasıl olur elinde bastonla yürümek? Daha önce adım atmadığımız yapıyabancı sokaklarda gereklidir baston, peki kolayca ahbap olunabilecek avuç içi kadar evlerde gerek var mıdır hakikaten bastonla sağı solu dürtüklemeye? Bazen evet, bazen hayır.

Söz konusu ev, kendi kalemiz, sığınağımız olan yuvamızsa eğer tanıdıklık fazladır, evin büyüklüğüyle orantılı olarak muhtemelen bastona gerek yoktur. Fakat ben son aylarda bir ev bastonu edinmeyi koydum kafama. Şöyle hafif mi hafif, sokakta kullandıklarımın biraz daha kısa bir baston istiyorum. Neden mi? Açıklayayım.

Çekirdek ailem olmasa da, çekirdeğin etrafı oldukça geniş bir ailem vardır. Halalar, amcalar, kuzenler, kuzenlerin eşleri ve artık nihayet çocukları bir araya geldik mi yaklaşık otuz kişiyi buluruz. Çaylar, kahveler, baklavalar, meyveler, kurabiyeler, kekler... Üzerleri en ufak sarsıntıda alaşağı olabilecek doluluktaki cılız bacaklı cam sehpalara, yerde emekleyen bir minik, yanında el işi getirmiş kadınların çantaları, yumakları... Otuz kişinin en az beşinin aynı anda konuşma güdüsünü bastıramaması sonucu havada asılı beş farklı muhabbetin sesleri... On metre kare içinde tam bir keşmekeş, muhteşem bir curcuna... Sonra evler; ilk defa gittiğim, kocaman kocaman yapıyabancı evler. Merdivenler, bahçeler. Kısacası yoğun bir kapana kısılmışlık, tutsaklık hissi. Kalkmak istiyorum, dolaşmak, belki su içmek, belki içtiğim suyu dökmek, belki de daha az sevdiğim birinin yanından daha muhabbetli olduğum

birinin yanına sıvışmak. Bu yaz fark ettim ki, bir bastonum olaydı elimde, hani şu sokaklarda beni özgürleştiren, o zaman böyle kapana kısılmış hissetmezdim ya da birilerinin beni bir yerlere götürmesine gerek kalmazdı. Tam bunları geçirirken kafamdan, yazlık bir eve misafirlğe geldik. Bahçeli, balkonlu, teraslı, bol merdivenli, inmeli çıkmalı bir ev. Kaçış yok, ya köşe yastığı olacağım tatil boyu, ya da elinde baston olan sıradan bir tatilci. İki seçeneğim vardı, ilki elime bastonu alıp görmediğimi herkese ilan edip (zaten herkes biliyordu) kendimi özgür kılmak, ikincisi görmediğimi herkesten saklayıp (zaten herkes biliyordu) tuvalete, banyoya, yemeğe ve hatta yatağa gitmek için birilerine muhtaç bir insan portresi çizmek. Karar vermek hiç zor olmadı. Herhangi biriliğimi eşlediğim gibi bastonumla, biricikliğimi de eşledim.

Tam kafamdaki ev bastonunu edinme fırsatım yoktu. Aldım benim emektarı, saktım banyoya. Görücüye çıkacakmış gibi akladım pakladım. Tertemiz olunca da aldım elime indim aşağıya. Balkona çıktım, içeri girdim, aşağı indim, yukarı çıktım... Paşa gönlüm nerde olmak isterse orada oldum. Şimdi ilk işim bir ev bastonu edinmek olacak. Bundan sonra, özgürlüğüme yabancı evlerde de gem vurulmayacak.

Görünmez Körlerin Kaderle İmtihanı 2:

Örtük Önyargılar, Otomatik Pilotta Giden Hayatlar

Engin Yılmaz

engin_yilmaz@yahoo.com

Merhabalar değerli dostlar. Hatırlayacağınız üzere geçtiğimiz yazımda görünmezlik hikâyelerimizin sebeplerini irdeleyen birkaç yazı yazmayı planladığımı söylemiştim. İnsanların bizi yok saymalarına aslında nelerin sebep olduğunu açıklarken ilk yazıda empati değil sempati yaparak kişilerin hayatlarımızı nasıl da dramatize ettiklerinden bahsetmiştim. Bu dramatize etme durumu, engelliye kafada daha da çehresiz ve güçsüz olarak imgelediği için, engellinin aktif olarak bir şeyde rol almasını kabul edebilmenin güçlüklerini anlatmaya çalışmıştım.

O zaman da dediğim gibi engellileri toplumda görünmez kılan tek sebep empati sempati meselesi değil elbet. Tam bu ay hangi sebepleri irdelesem diye düşünürken, sevgili arkadaşım Elif Ünver kendi görünmezlik hikâyesini yazdı bana. Olayın kurgu gibi görünmemesi için de bizzat ismini açıklamamı tembihledi sonrasında da. Elif birçoğumuzun yaşadığı şaşkınlığı ifade ederek başlıyor satırlarına.

“Ne de olsa, görünmezlik, her körün maruz kaldığı bir durum değil mi? Bu kadar yıllık körlük hayatından sonra her türlü yok sayılmaya aşına olduğunu sanırken, bir de bakıyorsun hiç beklemediğin bir yerden geliyor ve her şeye yeniden başlamış gibi hissediyor insan.”

Evet, en çok da acıtan bu tür durumlar değil midir? Hiç beklemediğiniz, hiç ummadığınız bir arkadaşınızın, ailenizin yaptığı yok saymalar? Her neyse buna döneceğim ileride. Gelin Elif'e kulak verelim.

“Geçen sene yapılan bir hizmet içi eğitime kolaylaştırıcı olarak katılmıştım. Kolaylaştırıcı olmak için öncesinde yapılan bir dizi çalışmaya katılmış ve pilot uygulamaları yapmış olmak gerekiyordu ve ben de oradaki diğer kolaylaştırıcılarla birlikte aynı eğitimi, üstelik aynı anda almıştım. Yani benimle en az 9 gün boyunca aynı ortamda vakit geçirmişler, ders aralarında çoğu gelip ne kadar başarılı, çalışkan, azimli yani işte bir körün düzgün iki cümle kurduğunda ona söylenebilecek her türden hayranlık ifadesini çekinmeden söylemişlerdi. Neyse.

Kolaylaştırıcı olarak bize uygulamamız istenen bazı görevler veriyorlardı. Bir tanesinde, 5 kişilik bir kolaylaştırıcı grubu olarak bize dağıtılacak bir grup çalışmasını yapmaları için her birimiz beşer kişiye danışmanlık edecektik. Yönerge biraz karışık olmakla birlikte, anlaşılmayacak bir şey değildi. Gruba 1'den 5'e kadar numaralanmış ve her birinden 5 tane kopya edilmiş uygulama fotokopileri verdiler ve bizden bunu paylaşmamızı istediler. Fotokopileri alan kişi hemen hepimize 1'den 5'e kadar olan uygulamaların hepsinden birer tane olacak şekilde dağıtmaya başladı. O sırada dedim ki, "Arkadaşlar, bu böyle olmayacak. Hepimizin sadece bir numaranın bütün kopyalarını almamız gerek, yani bir kişide 1'lerin, diğerinde 2'lerin hepsi falan gibi. Çünkü bunları kendi grubumuza dağıtacağız ve hepimiz yalnızca bir uygulamadan sorumlu olacağız." Tabii bu sırada fotokopileri dağıtan kişi "Bir dakika, şunu dağıtayım, sonra konuşalım Elif" diyerek, yaptığı işin hızını bile kesmeden sürdürdü. Dağıtma işi bittiğinde hepimizde farklı numaraların hepsinden birer tane olacak şekilde birer kopya vardı. Ve herkes şöyle bir duraladı; "Eeeh, şimdi ne yapıyoruz?" Sonra, fotokopiler dağıtılırken yaptığım açıklamayı bir kere daha yaptım, bu kez dinlediler. Birkaç saniye düşündükten sonra, bir tanesi "Elif doğru söylüyor arkadaşlar." dedi. Bunun üzerine şöyle bir kabul eder gibi oldular ve içlerinden biri, oradaki hocalardan bir tanesine söylediklerimi doğrulattı. Ancak bundan sonra tekrar fotokopiler gayet kaotik bir biçimde paylaşıldı ki, herkesin herkesten alacağı ve vereceği bir fotokopi olduğundan bu iş ilk dağıtımdan çok daha uzun sürdü."

Elif uzunca bir mail atmış bana. Ama bu kadarı derdimizi anlatmak için kâfi bence. Nasıl, birçoğumuzu tanıdık gelen bir sahne di mi dostlar? Çalışan birçok arkadaşımın konuştuğumda iş yerlerinde ama bilinçli, ama bilinçsiz benzer yok sayılmalara maruz bırakıldıklarını öğrendim. Örneğin, işinizle ilgili bir fikir sunarsınız yöneticinize ve arkadaşlarınıza, o an kimse oralı olmaz. Sonra, aynı şeyi yakındaki bir kişiden yepyeni bir fikirmiş gibi duyarsınız bir toplantıda ve fevkalade beğenilir. Ya da işyerinizde bir hizmet içi eğitim tanımlanır, o eğitime en yakınınızda size çoğu yaptığı şeyi soran arkadaşınız davet edilir de, siz nedense listede yer almayıverirsiniz birden.

Öte yandan herkes sizi takdir eder, azminize ve yaşama sevincinize hayrandırlar, onların bile yapamadıkları, anlayamadıkları şeyleri yapabilmemiz, ne muhteşem, ne şaşırtıcı bir olaydır? Bizim Homo İbretus'un dediği gibi bakıp bakıp ibret alırlar almasına da, iş gerçek bir duruma gelince, Elif'in yaşadığı binlerce olay yaşatılır hepimize. Üstelik bu olayların başkahramanı, bazen yediğiniz içtiğiniz ayrı gitmeyen yakın bir arkadaşınız, bazen bizzat kendi anne

babanız, bazen eşiniz, kimi zaman kişiliğini idealize ettiğiniz, rol model gördüğünüz biri olabilir.

Elif de en çok bunu vurguluyor bana anlattığı iletisinde. Onu üzen yok sayılmak değil aslında, bu yok sayılma durumunu onu iyi tanıdığını düşündüğü arkadaşlarıyla yaşaması. En az 9 gün onlarla eğitim alıyor, neyi ne kadar bildiğini anlama ve anlatabilme fırsatı duyuyor. Üstelik bu hizmete katılanlar psikolog ve sosyal hizmet uzmanları zannımca. Yani farklılıkları, önyargıyı, ayrımcılığı ve bunun kişiye neler yaşattığını en iyi anlaması gereken kişiler. Ama iş gerçek bir mesleki pratiğe gelince, Elif'in sesi cılızlaşıyor, yok oluyor, ne duyuluyor, ne görünüyor. Neden sonra, bakıyorlar ki, işin içinden çıkılmıyor, Elif'in söylediklerini ancak bir hocaya onaylattıktan sonra kabul edebiliyorlar. Bakın Elif yaşadığı hayal kırıklığını nasıl anlatmış:

“Neden sonra bunu tekrar düşündüğümde fark ettim ki, iyi bir hatip olmamama karşın; ben bir şeyleri yanlış yapmamışım. Ya da en azından bu kadar dikkate alınmamayı gerektirecek bir yanlış yapmadığımı fark ettim. Yanlışlık, benim onlar kadar "eksiksiz" doğmayışımıdaymış. Bunun fazlasıyla arabesk bir ifade olduğunu kabul ediyorum. Ama beni biraz olsun tanıyan ki, tanımaları da gerekmiyordu ve dezavantajlı gruplarla çalışan, meslektaşım ya da yakın mesleklerden olan insanların bunu yapması öyle üzücü ki. Üstelik aralarında gerçekten mesleğini çok çok iyi yaptığını bildiklerim de var. Zaman zaman çok hoş sohbetler edebildiklerim de. Ama lanet olsun ki, farklılıklarla çalışmayı bilseler de, bir köre gerçekten arkadaşça davranabilseler de, iş teknik bir konuda bir engelliye, bir körü dinlemeye gelince bu kadar kör ve sağır olabilmeleri insanı bir parça arabesk yapıyor galiba.”

Peki, siz ne dersiniz dostlarım, Gerçekten Elif mi çok abartıyor durumu? Hakikaten fazla arabesk mi acaba? Toplumun genelde bizlere yapıştığı bir yaftayla söyleyecek olursak “Fazla mı alıngan” Elif veya fazla mı alınganız biz? Aslında herkes bizi pek seviyor da, kendi kompleks ve hezeyanlarımızla çok mu büyütüyoruz olayları?

Diyelim ki böyle, hadi olayları büyüten bizler olalım ama bu, sorumuzu değiştirmiyor: neden? Bir engelliyle çok şeyler paylaşmış bir başkası farklı bir bağlamda ne oluyor da birden o kişiyi yok sayabiliyor? Nasıl oluyor da aynı ortamda çalıştığınız bir iş arkadaşınız, mesleki bir konuda sizin değil de bir başkasının söylediği şeyi kabullenmeye daha hazır olabiliyor? Nasıl oluyor da karşılıklı aynı ortamda çalıştığınız bir mekâna gelen ve hiç tanımadığınız bir konuk, doğrudan size değil de karşınızdaki görme engelli olmayan arkadaşınıza yönelebiliyor?

Daha önce sıkça vurguladığım gibi, aslında tek bir kesin yanıtta söz edemeyiz, ama bazı varsayımlarda bulunabiliriz. Örneğin Elif'in olayı özelinde şunu da sorabilirdik: Aynı kaotik ortamda aslında kişilere aynı kâğıtların dağıtılması gerektiğini Elif değil de başka bir arkadaşı söylese ne kadar dikkate alınırdı? Belki bu olay özelinde konuştuğumuzda insanların motivasyonu kâğıtların bir an önce dağıtılması olduğundan, arada çıkan çatlak sesleri pek dinlememe eğilimi yüksekti. Peki ya sonrasında Elif aynı haklı itirazını tekrarladığında ve konuyla ilgili yönerge çok açık olmasına karşın, neden bir başkasından onay alınma ihtiyacı duyulmuş olabilir?

Hadi sizin için daha basit bir soru soralım, yolda yürüyorsunuz, bir araç yanınızda durup “şurası neresi” diye yol tarifi istiyor ve kör olduğunuzu anlayınca pardon deyip hızla yoluna devam ediyorsa, bunu neden yapıyor olabilir? Farklıymış gibi görünse de, aslında tüm bu durumlar aynı soruyu adres gösteriyor, size olur olmadık yerde canım cicim deyip takdir edenler, iş kendilerince daha hayati, daha teknik, daha ciddi bir duruma gelince birden ne oluyor da hepimizi pas geçiyor sizce?

Tam bu noktada çok ilginç, ama bir o kadar da fazla sayıda alıntılanan bir makaleden bahsetmek isterim. Fazio, Jacson, Dunton ve Williams (1995) o dönemlerdekinden çok farklı bir dizi deney gerçekleştirerek kişilerin ırkçılık eğilimlerini ölçmeyi hedefliyorlar. Amaçları kişilerin daha önce rapor ettikleri ırkçı olup olmama değerlendirmelerinin gerçekten doğru olup olmadığı. Bu amaçla daha önce Modern Irkçılık Ölçeği adlı bir anketi dolduran ve burada ırkçılık yönünden en düşük ve en yüksek puanları alan katılımcılarına yeni bir çalışmaya davet ediyorlar. Modern Irkçılık ölçeği siyahlarla ilgili bir dizi cümle içeriyor ve katılımcı “Tümüyle katılıyorum”dan “Hiç katılmıyorum”a kadar giden bir noktada cümleleri puanlıyor. Yani sonuçlar kişilerin kendi söz ve ifadelerine dayanıyor. Fazio ve arkadaşları ise, ırkçılık eğilimini bambaşka bir tasarımla ölçmeye çalışıyor: “otomatik bilinçaltı yanıtlar”. Sordukları soru çok basit, bir kişinin açıkça söylediği düşünce ve kanaatler otomatik yanıtlarında da aynı mı?

Böyle bir şeyi ölçmek içinse, psikolojide Priming olarak adlandırılan bir teknik kullanıyorlar. Türkçesini tam olarak bilemesem de öncelikle olarak çevirebiliriz Priming terimini. Bu teknikte maksat, kişinin zihnini başka bir şeyle meşgul ederken, ayrı bir soru sorup ona otomatik bir yanıt vermesini sağlamak. Teoriye göre zihin zaten meşgul olduğu için, düşünülüp tartılan bir yanıt değil, hazır ve bilinçaltından gelen bir yanıt veriyor. Örneğin, bir kişiden 1133'den on yedişer on yedişer geriye saymasını isteyin, geriye sayarken, ortada ona

bir kelime söyleyip 1 saniye içinde kendisine ilk çağrıştırdığı şeyi söylemesini isteyin. Örneğin aynı testi koyu Galatasaraylı ve koyu Fenerbahçeli iki kişiye yaptığımızı varsayarsak geri sayma esnasında kişiye “sarı” kelimesini verdiğinizde Galatasaraylı için otomatik yanıt kırmızı, Fenerbahçeli içinse “lacivert” olabilir. Böyle bir durumda katılımcının düşünmeye vakti yoktur çünkü hemen kelime sonrasında kaldığı yerden on yedişer on yedişer geri saymaya devam etmek zorundadır. Yani kelime geldiği anda o sırada söylediği sayıyı da aklında tutmak zorundadır.

Fazio ve arkadaşları bu Priming etkisini fotoğraflarla ölçüyor. Çalışmanın ilk aşamasında katılımcıya bir dizi sıfat veriliyor ve katılımcıdan, sıfat, ona pozitif duygular çağrıştırıyorsa üzerinde “iyi” yazan tuşa, negatif şeyler çağrıştırıyorsa da üzerinde “kötü” yazan tuşa basması isteniyor. Sıfatlar oldukça kolay: “harikulade, mükemmel, tiksindirici, iğrenç” gibi şeyler kullanılıyor ve katılımcıların tuşa sıfatı gördükten ne kadar sonra bastıkları kaydediliyor.

İkinci aşamada ise, bu sefer kişiye bir dizi siyah ve beyaz insanın fotoğrafları gösterilerek, bu fotoğrafların akılda tutulması gerektiği, çünkü bir sonraki aşamada gösterilecek fotoğraflarda bunların olup olmadığının sorulacağı hatırlatılıyor.

Çalışmanın üçüncü aşamasında, gerçekten de katılımcıya bir önceki bölümde gösterilen fotoğraflarında olduğu iki katı sayıda fotoğraf gösteriliyor ve katılımcının eğer gördüğü fotoğraf bir önceki listede varsa “evet” tuşuna, yoksa “hayır” tuşuna basması gerekiyor.

Veee ısınma turları tamamlanıp asıl önemli ve bizi ilgilendiren aşamaya geliniyor. Dördüncü aşamada katılımcıya, aslında amacın kişinin aklını meşgul ederken yine de doğru yanıtı verip veremeyeceğini ölçmek olduğu söyleniyor. Bu nedenle de daha önceki 3 aşamada verilen iki görevin birleştirileceği belirtiliyor. Yani önce kişiye saniyenin üçte biri kadar süre ekranda kalacak şekilde bir fotoğraf gösteriliyor ve katılımcıdan bu fotoğrafı aklında tutması isteniyor. Bu fotoğraf ekrandan kaybolduktan 150 mili saniye sonra, bir başka deyişle, saniyenin onda biri kadar sonrasında katılımcıya birinci aşamada gösterilen sıfatlardan birisi gösteriliyor: “Harikulade, İğrenç, Zeki, Aptal” ve katılımcının sıfatın kendine çağrıştırdığı “iyi” veya “kötü” düğmelerinden birine basması gerekiyor. Bu aşamada, her fotoğraf katılımcıya 4 kez gösteriliyor ve ikisinde pozitif, ikisinde negatif çağrışım yapacak sıfatlarla eşleştiriliyor. Burada her fotoğraf sonrasında ekrana gelen sıfat karşısında katılımcıların ne kadar zaman geçtikten sonra “iyi” veya “kötü” düğmelerine bastıkları hesaplanıyor.

Gelelim sonuçlara. İlk olarak, şaşırtıcı olmayan biçimde, her katılımcı ilk aşamada verilen sıfat sonrasında düğmeye basmakta dördüncü aşamadakinden çok daha hızlı. Yani kişi, “Harikulade” kelimesini tek başına gördüğünde iyi düğmesine veya “Aptal” sıfatını görünce kötü düğmesine eğer bundan önce bir fotoğraf gösterilmediyse daha hızlı basıyor ve bu sonuç zaten beklenen bir şey. Çünkü kafasını meşgul eden bir öncel bulunmuyor. İşte zurnanın zırt dediği yer bundan sonra başlıyor, beyaz katılımcılar önce siyah birinin fotoğrafını görüp, hemen sonra eğer “tıksındırıcı, aptal, iğrenç” gibi bir sıfat görüyorlarsa, “kötü” düğmesine basmakta çok çok daha hızlı davranıyor ve ilk aşamadaki yanıt hızlarına yakın bir hıza erişiyor. Ama aynı beyaz katılımcı önce siyah bir fotoğraf görüp sonra da “zeki, harikulade, güzel” gibi iyi düğmesine basmasını gerektiren bir sıfatla karşılaşıyorsa, düğmeye basmakta istatistiki olarak anlamlı biçimde çok daha fazla geç kalıyor ve çalışmanın ilk aşamasında fotoğraf yokken yakaladığı yanıt hızının çok daha fazla altına düşüyor. Kısaca siyah birine olumlu bir sıfatı yakıştırmakta güçlük yaşarken, olumsuz bir sıfatı yakıştırmayı daha hızlı biçimde gerçekleştirebiliyor. Aynı biçimde siyah bir katılımcı da beyaz birinin fotoğrafı sonrası pozitif bir sıfat gördüyse düğmeye basmakta daha geç kalırken, beyaz birinin fotoğrafı sonrası negatif bir sıfat gördüyse, düğmeye basmakta çok daha hızlı davranıyor. Yani sözün özü kişiyi otomatik bir yanıt vermeye mecbur bıraktığımızda önyargıları doğrudan açığa çıkarıyor. Beyaz katılımcılar siyahları gördüklerinde negatif sıfatlara çok daha hızlı tepki veriyor. Kafalarında siyah birinin aptal, tıksındırıcı olabilmesi zeki veya harikulade olmasından çok daha normal gibi görünüyor. Aynı şekilde siyahlarda negatif sıfatları, beyaz birinin ardından geldiyse, çok daha hızlı yanıtıyor. Siyah bir katılımcıya göre beyaz birinin acımasız olması, merhametli olmasından çok daha mümkün otomatik yanıtlara bakacak olursak.

Şimdi sıkı durun, katılımcıların sonuçları daha önce katıldıkları Modern Irkçılık Ölçeği’ndeki puanlarıyla karşılaştırılıyor. Beklentiniz ne? Orada ırkçılık puanları yüksek çıkanların, burada da örtük önyargılarının çok daha yüksek çıkacağı değil mi? Ama yanıt kocaman bir hayır. Kişilerin kendi ifadelerine dayalı Modern Irkçılık ölçeğindeki puanlarıyla siyah ve beyaz fotoğraflar sonrası gelen pozitif ve negatif sıfatlar karşısında düğmeye basma zamanları arasında bir ilişki bulunamıyor. İşin daha ilginç; sonrasında araştırma tekrarlanıyor ve istatistiki olarak anlamlı bir farka ulaşmasa da, Modern Irkçılık Ölçeği’nde, daha düşük önyargılı olarak bulunan kişilerin Fazio ve arkadaşlarının örtük önyargı testindeki puanları çok daha yüksek. Sonuçta kişiye sözel olarak sorulduğunda, belki kendini sansürlediği, belki önyargılarının farkında olduğu, belki karşındakini memnun etmek adına önyargıları tam

olarak açığa çıkamıyor. Ama iş bilinçaltına gelince, bir anda otomatik yanıtları önyargılarını veya eğilimlerini gösterebiliyor

Sonrasında bu araştırma farklı Priming teknikleriyle tekrarlanıyor ve örtük ve otomatik yanıtları gösteren benzer sonuçlar çıkıyor. Bir araştırmada sanal olarak insanların siyahları beyazlara göre çok daha fazla silahla vurdukları bulunuyor mesela. Başkaları aslında ölçülen şeyin tam olarak önyargı olmadığını da tartışıyor makalelerinde ama kişilerin normalde açıklamadıkları bilinçaltı otomatik yanıtları olduğu gerçeği ortada duruyor.

Olabildiğince basitleştirerek anlatmaya çalıştığım bu araştırmayı şimdi gelin konumuza uyarlamaya gayret edelim. Kişilerin siyah ve beyaz insanların değil de kör ve gören adam ve kadınların fotoğraflarını gördüklerini varsayalım. Fotoğraflar sonrasında da, çaresiz, yardıma muhtaç, düşkün, çalışkan, zeki, cömert gibi sıfatlara karşı katılımcıların iyi ve kötü düğmelerine basmalarını istediğimizi düşünelim. Sizce bir katılımcı görme engelli birinin fotoğrafı ardından cömert kelimesinde mi, yardıma muhtaç veya çaresiz sıfatında mı daha hızlı tepki verirdi? Elbette sonuçları öngörmek bilimsel olarak doğru olmaz. Ama belki genç öğrenci ve akademisyen aday arkadaşlarım böyle çalışma tasarlamak ister ve sonuçları beraberce tartışırız.

O güne kadar elimizdeki olaylarla yetinelim ve Elif'in yaşadıklarına örtük önyargılar açısından bakalım isterseniz. Elif arkadaşlarıyla en az 9 eğitime katıldığını söylüyor ve arkadaşlarından türlü hayranlık ifadelerini duyduğunu da ekliyor. Yani arkadaşları, Elif'i alanında oldukça başarılı bulduklarını dile getiriyorlar yüzüne karşı. Burada Modern ırkçılık ölçeğinde de kişilerin ifadeleriyle önyargılarının belirlenmeye çalışıldığını hatırlayalım. Bu örnekten yola çıkıp, Elif'in arkadaşlarının kendi ifadelerine bakacak olursak, engelli kişiler aleyhine bir önyargıya sahip olmadıkları kanaatini edinmek mümkün. Peki, bu dile getirme ve beğeni sözleri, gerçekten mesleki bir hayranlık mı, yoksa bir körün bu kadar doğru ve güzel cümleler kurması karşısında yaşanan şaşkınlık mı, sorusunu sizlerin yorumuna bırakıp olay gününe dönelim.

Kişiler bir uygulama evresinde. Birileri hızlıca kâğıtları dağıtmakla, diğerleri de kendi fotokopilerini bir an önce almakla meşgul. Anladığım kadarıyla onları izleyen belirli süpervizör veya hocalar da var. Yani kimsenin o telaş içinde, önyargılarını örtmeye çalışacak veya hayranlık cümleleri söyleyecek vakti yok gibi görünüyor. Ve tam bu esnada Elif başlayan süreci yarıda kesecek bir laf ediyor ve teknik açıdan bir sorgulama içine giriyor.

Kâğıtları dağıtan kişi “Şunları dağıtalım sonra” diyor. Komik değil mi, çünkü sorun tam da kâğıtların o biçimde dağıtılmaması gerektiğiyle ilgili. Buraya dikkat kör biri yapılan bir işi sorguluyor. Kâğıtları dağıtan açısından otomatik yanıt ne söylüyor olabilir acaba? “Görme engelli biri bunu nereden bilebilir ki? Tam işimin ortasında nereden çıktı bu da şimdi? Herkes yanlış anlayacak da bir bu kör arkadaş mı doğrusunu bilecek? Benim yanlış anlayıp kör birinin doğru anlaması hakikaten mümkün mü?” vs. vs.

Peki, Elif’in sözlerini duyan ama o an kâğıtları alma telaşındaki diğer arkadaşları ne düşünüp hiç seslerini çıkarmıyor sizce? “Hiçbirimiz anlamadık bir bu kız anladı öyle mi? Bir kör nasıl olur da kâğıtları dağıtan arkadaşın anlamadığı bir şeyi anlayabilir?” Peki, bu arkadaşlara Fazio’nun testini uyarlayarak uygulasak ve Elif’in resminden sonra danışan veya danışman kelimelerini gösterseydik, hangisine daha hızlı tepki verirlerdi dersiniz?

Biliyorum benimkisi tam bir niyet okuma oldu. Belki de son derece basit bir telaş olayını anlamsız yerlere götürdüm. Ancak yine de bir düşünün dilerseniz, Elif’in mesleğini çok da iyi yaptığını düşündüğünü söylediği buradaki bir kişi, bir görme engellinin aynı işi en az kendisi kadar, hatta ondan daha iyi yapabileceğini otomatik olarak ne kadar kolay kabullenebiliyor olabilir? Elif o kişiye başvuran bir danışan olsa, belki mükemmel bir danışan danışman ilişkisi mümkünken, meslektaş olarak onunla aynı yetkinliğe sahip olduğuna otomatik olarak ne kadar çabuk inanabilir? Bunları kendim yanıtlamayacağım. Yalnızca yaşadıklarınıza, yaşadıklarımıza bir de bu pencereden bakalım diye olayı farklı bir açıdan düşünmenizi istedim hepsi bu.

Bir sonraki sayıdaki yazımda yine bu olaya devam edip, “Ben bile” sendromu ve bunun yarattığı kendine güvensizliğin nasıl da bizleri görünmezliğe sürüklediğini biraz daha detaylı biçimde işlemek istiyorum. Ama bu yazımın sonlarında örtük önyargılarımızın hayatımızı ne kadar çok yönetiyor olabileceğinden bahsetmek yerinde olacak.

İnternette yaptığım araştırmalar günlük hayatımızdaki davranışlarımızın yüzde 80’den fazlasını bilinçaltı otomatik kodlarımızın yönettiğini gösteriyor. Aslında bunun normal bir zihinsel süreçte pratik yararları var. Çoğu zaman her olayı ve kişiyi ayrı ayrı düşünüp analiz edecek kadar vaktimiz yok. On binlerce yılını mağaralarda geçirmiş, avcılık ve toplayıcılıkla geçinen atalarımıza bir bakalım. Kendisinden farklı bir canlı gördüğünde 2 seçeneği var, avlamak veya kaçmak. Bir an önce karar vermezse kendisinin av olma olasılığı oldukça fazla.

Hal böyleyken, derin analizlere pek vakit yok, bir an önce beyinde karşılaştığı şeyi bir kategoriye sokup harekete geçmek zorunda.

Binlerce yılını hatta daha fazla zamanını bu koşullar altında geçirmiş bir canlı olarak insanlığın bugününde de benzer eğilimler sergilediğini söylemek yanlış olmaz. Bugün de yeni karşılaştığımız veya çok az gördüğümüz kişileri bir anda genelliyoruz. Kendimizden farklı olan grupları hep aynıymış gibi görüyoruz. İşte buna önyargı deniyor ve en büyük sebebi de zihinsel tembellik. Evet, zihnimiz tembel, karşılaştığı yeni bir kişiyi daha önce benzerini gördüğü veya duyduğu bir kategori altına sokarak ona karşı hazır bir tutum ve davranış üretiyor. Böylece en temel zihinsel prensiplerden birini yerine getirmiş oluyor: en az kaynakla en çok işi yapmak. Bu prensip çoğu zaman günlük hayatımızı sorunsuz sürdürmemize yetiyor. Bir günde 200 300 kelime konuşarak idare ediyoruz. En az kaynakla yaşamımızı otomatik pilotta sürdürmeyi başarıyoruz. Ama tam bu sırada farklı biriyle karşılaşıyoruz. Örneğin rahat rahat hastane gişesinde insanları yönlendirirken bir görme engelli gişeye yaklaşılmaya başlıyor. Belki de ilk kez bir görme engelliyle konuşmak zorunda kalacağız. Bu tam bir türbülans demek. Yani otomatik pilotu devre dışı bırakıp daha fazla çaba, daha fazla enerji, daha fazla yakıt harcamak demek. Ama o da ne, engelli kişinin yanında bir başkası var, bizim normlarımızda, bizim gibi olan, daha normal görünen biri. İşte bu bize yeni bir fırsat sunuyor, otomatik pilotu hiç bozmadan bize benzeyen kişiyle tüm işi halletmek.

O nedenle geçende Amerika'dan kafamızda hayallerle uçaktan inip Sevda ile valizimizi almaya giderken bir başkası "Türkiye'ye hoş geldiniz" dercesine tamamen bizi pas geçerek yanımızdaki görevliye, "Nereden geliyorlar? Nasıl gelmişler? Valizleri var mı?" gibi sorular soruyor. O yüzden hastane gişesine ben, Sevda ve kardeşi Semra gittiğinde görevli Sevda'nın sorularını yanıtlamayıp direkt Semra ile konuşarak durumdan bir an önce yirtmayı tercih ediyor. O yüzden bazıları girdiği bir odada hem görme engelli hem gören biri varsa, doğrudan gören biriyle göz temasını kurup ona yönelme eğilimi içinde oluyor.

Örnekleri çoğaltmak mümkün tabii ki. Tüm örneklerin ortak paydası ise, dönüp dolaşp az enerjiyle maksimum iş kapasitesiyle çalışma prensibine dayalı zihinsel tembelliğimize dayanabiliyor. Ama bu, insan olarak en güçlü yanımızı bize unutturmamalı. Beynimizin en son gelişen kısmı olan ön kısım, yani frontal lob. Bu kısım sayesinde zihinsel tembelliğimizin farkında olmamız, analiz yapmamız, gelişmiş problemleri çözmemiz, örtük önyargılarımızı bilmemiz ve bunlarla baş etmemiz mümkün. Artık avcılık döneminde yaşamadığımızı göre, durumları değerlendirirken, siyah ve beyaz arasındaki yüzlerce tonu da görmemiz ve dikkate

almamız da mümkün. Bu nedenle önemli olan önyargılarımızın olması değil. Kaçınılmaz olarak hepimizin belirli önyargıları var ve olacak çünkü. Önemli olan bu önyargılarımızın farkına varıp, farklı insanlarla karşılaştığımızda otomatik pilottan çıkabilmek, çıkmayı göze alabilmek ve kendi rahatımız uğruna başkalarına yok sayılmayı bir kader gibi yaşatmamak.

Kaynakça

Fazio, R. H., Jackson, J. R., Dunton, B. C., & Williams, C. J. (1995). Variability in automatic activation as an unobtrusive measure of racial attitudes: A bona fide pipeline? *Journal of Personality and Social Psychology, 69*, 1013-1027.

Ezen misiniz Ezilen mi?

Deniz Aydemir Döke

daydemird@gmail.com

Haziran ayındaki yazımda da bahsettiğim gibi hepimiz pek çok kimliğe sahibiz ve bu kimliklerimizle toplumda var oluyoruz. Bazı kimlikler üstün yani ezen gurubu oluştururken diğer kimlikler ast yani öteki olan ve ezilen gurubu oluşturur. Bir hatırlamak gerekirse Tutum'a göre ötekileştirme 7 temel sınıfta yapılır; ırk ve etnik köken, cinsiyet, din, cinsel yönelim, sosyoekonomik statü, yaş ve engellilik hali.

Baskın taraf, ait oldukları gurup kimlikleri nedeniyle toplumda sistematik olarak avantajlı konumdadır. Aksine, öteki ya da ast gurup ise sistematik olarak dezavantajlı durumdadır. Bu baskın olup ezme ve ast olup ezilme ilişkisi toplumda "cılık" ya da "izim" olarak gözlenebilir; ırk"çılık", cinsiyet"çilik", sınıf "çılık", heterosek "sizim" ya da sağlam "cılık".

Tutum baskınlığı ya da ikincilliği şöyle açıklıyor; baskın gurup gücü ve otoriteyi elinde tutar ve bu otorite ve gücün nasıl kullanılacağına karar verir. Baskın gurup toplumun yapısını belirler, bunu kimin tarihinin okullarda öğretileceği, en iyi işlerin kimlere verileceği ya da kimin ilişkisinin toplum tarafından "normal" karşılanacağı gibi şeyleri belirlemek yoluyla yapar.

Tutum baskın ve ast gurup arasındaki ilişkide genelde baskın gurubun ast gurubu önemli alanlarda aşağı ve yetersiz gördüğünü ileri sürüyor. Baskın gurup ast guruptakilere değersiz görülen rolleri verirken kendileri için yüksek statülü rolleri seçerler. Ast guruptakiler arzulan rolleri yerine getirebilme yeteneğinden yoksun olarak görülür. Bu toplumsal algı ast gurubun algısını bile değiştirebilir. Baskın gurubun kendilerine biçtiği rolleri içselleştiren ast guruptakiler, gerçekten de kendi yeteneklerine güvenmemeye başlarlar.

Baskın gurup ve ast gurubun ilişkileri toplumsal hayata da yansır elbet. Günlük yaşamda baskın guruptakiler ast guruptakilerin gerçekten ne deneyimlediklerinden bihaberdirlere. Öte yandan, astlar baskınların hayatlarından haberdardırlar. Tecrit edilmelerine rağmen ast guruptakiler baskın gurubun yaşam tarzını öğrenirler, çünkü baskın gurup medyada da baskındır veya normalin normlarını oluştururlar. Örneğin televizyonda heteroseksüel ilişkiler fazlaca temsil edilirken gay ve lezbiyen ilişkilere yer verilmez ya da sapkınlık olarak yansıtılır. Ya da körler görenlerin nasıl film izlediğini, nasıl bir yerden bir yere gittiğini, nasıl kitap okuduğunu veya nasıl bilgisayar kullandığını bilir ama genelde baskın yani gören gurup körlerin yani ast gurubun bütün bunları yapabiliyor yapamadığından bile emin değildir ki nasıl yaptıklarını bilsin.

Tatum'a göre güç dağılımının adaletsiz olduğu bir yerde ast gurubun yegâne amacı hayatını sürdürebilmek haline gelir. Bunun için ast gurup baskın gurupla uyum halinde olmaya özen gösterir ya da uğradıkları haksızlığa rağmen baskın guruba tepki göstermezler. Örneğin engelli olduğu için iş yerinde mobbinge uğrayan bir engelli çalışan genelde durumu sineye çeker ya da başka bir yerde çalışmanın fırsatını kollamaya başlar. Aynı muamele engelli olmayan çalışanlara gösterilmez ya da gösterildiği zaman o çalışan hakkını aramak konusunda daha cesur olabilir.

Hepimizin de bildiği gibi bizler bu örnekleri en çok da yöneten gurubun tutum ve davranışlarında görebiliyoruz. Görmeyenlerin ne iş yapıp yapamayacağına karar veren bir bakan görmeyenlerden öğretmen ya da şoför olmayacağını söyler, STK'ların baskılarıyla bu adım geri çekilse de tutum olarak halen devam eder, görme engelli öğretmenden müdürü etkin ders anlatabildiğine dair belge ister ya da memuriyete alınmak için devlet sizden "sağlam" raporu talep eder. (Tabii kendiniz gibi olanlar için açılan kadrolara başvurmadıysanız). Eğer arızalıysanız mesela hâkim, savcı, kaymakam falan olamazsınız. Ya da hakkınızı aramaya kalkamazsınız ne de olsa size engelinize rağmen lütfedilip bir şeyler verilmiştir. Buna en güzel örnek, çalışma şartlarında iyileştirme talep eden engelliye bir başka bakanın "resmen buldun da bunuyorsun, sana görmemene rağmen iş vermişiz" demesidir.

Peki, bu yapısal eşitsizlikler nasıl sürdürülüyor? Kirk ve Okazawa-Rey yapısal eşitsizliğin sürdürülmesinin ast guruba ait olan insanların nesneleştirilmesi ve insanlık dışı varlıklar haline getirilmesiyle mümkün olduğunu söylüyor.

Kirk ve Okazawa-Rey bu amaca yönelik kullanılan çeşitli yöntemler öne sürüyor. Bu yöntemlerden ilki baskın gurubun değerlerinin, niteliklerinin ve özelliklerinin diğer tüm gurupların değerlendirilmesinde varsayılan olarak kullanılması. Bu işi yapacak olanların, şaşı, topal, sağır, görme gibi engeli bulunmaması gerekmektedir gibi söylem ya da hatta yönetmelikler buna örnek teşkil eder.

İkinci bir yöntem ise dilde gizlidir. Kirk ve Okazawa-Rey burada dilin kullanımında baskın gurubun üzerinden ast gurubun tanımlanmasından bahsediyor. Örneğin azınlık demek bile o guruba ait olanların bir çoğunluk, yani baskın guruba göre daha eksik olduğunu ifade ediyor. Yazarlar, beyaz olmayanlar "none-white" örneğini vermişler ve bunu beyaz olmayanların hepsinin beyazın tersi, yani aslolan tanımına uymayan olarak tanımlamışlar. Benim aklıma gelen örnek şöyle; gör-meyen dediğimizde görmek baskın özellik olarak görülüyor ve "meyen" kısmı bir eksiklik olarak kelimeye ekleniyor. Yani körleri gören olmayan olarak tanımlıyoruz kör olmak yerine. Engin'in 2015 NFB Kongresindeki bir konuşmadan aktardığı gibi, "Ben bozulmuş bir gören değilim, ben körüm."

Kirk ve Okazawa-Rey üçüncü bir yöntem olarak ast gurubu basmakalıp yargılarla değerlendirmeyi, ezen ve ezilen ilişkisinin sürdürülmesinde kullanılan bir diğer yöntem olarak öne sürüyor. İnsanları basmakalıp yargılara sokmayı, basit bir durumu bütün bir guruba genelleyip tüm gurup üyelerinin de

bu basmakalıba uyduğunu var saymak olarak tanımlayabiliriz. Basmakalıp yargılar hem psikolojik hem de davranışsal özelliklerden oluşabilir; aksi yönde kanıt olmasına rağmen değişmeyen ve kişilerin başka kişilerle ilgili değil de, kişilerin başka guruplarla ilgili yargılarıdır. Buna, körler matematik yapamaz, Osmanlıca öğrenemez, yemek pişiremez, kendi başına hayatını sürdüremez, engelli kadınların cinsellikleri yoktur, lezbiyenler erkeklerden nefret eder, şişmanlar çok cana yakın ve komiktirler gibi örnekler verilebilir.

Kirk ve Okazawa-Rey tarafından öne sürülen son yöntem ise olağan dışı kılma ve romantikleştirme. Yazarlar bu tip ayrıştırmanın özellikle sinsi olduğunu vurguluyor. Bu iki tip başkalaştırmada yüzeyde görünen bir olumlu atfı vardır. Örneğin, körlerin hafızası çok kuvvetli, sesleri çok güzel, hepsi doğaları gereği iyi ve mazlum. Bu tip bakış açısı bence herkes için de, herkes gibi olmak için en büyük engellerden biri. Ötekileştirme sevimli bir kılıfın içinde sunuluyor size. Yazarlara göre bu tarz ayrıştırma yüzünden belli bir guruptaki insanların aslında kim olduklarını göremiyoruz. Yani körlerin kimisi çok başarılıdır ve bağımsızdır, kimisi asalak ve acıması, çoğunluğu da bu ikisi arasında bir yerdedir. Birinin asalak olması benim de öyle olmam gerektiği anlamına gelmiyor, ya da benim bir şeyleri başarmam başka bir körün de başaracağını göstermiyor. Benim başarılı olmam körlerin de başarılı olabileceğini gösteriyor. Yani özetle bu körlerin de iyisi var kötüsü var, başarılısı var başarısız var, dürüstü var dolandırıcısı var, aptalı var, zekisi var, suçlusunu var, masumu var. Yani ortalama bir gurup insanda olan tüm çeşitlilik bu körlerde de var.

Bana göre toplumdaki yapısal eşitsizliği sürdürmede kullanılan bir yöntem daha var, ben buna olumlu inkâr diyeceğim. Bu da sinsi bir inkâr yöntemi. Bu sefer insanlar sahip oldukları önyargıyla başa çıkabilmek ya da bir şeyin varlığını inkâr etmek için ezilen gurubu sözde ya da gerçekten temsil eden birini bulup, ezilen gurubun gerçekliğini tanımayı inkâr ediyor. Örneğin, Amerika'nın başkanı siyah diye Amerika'da ırkçılık yok. Ya da engelliler milletvekili oluyor diye çalışma ya da yaşama katılma ile ilgili bir sıkıntıları yok. Yani o kişi var olan bir sorunu tanıtmıyor, böylece davranışsal ya da vicdani sorumluluk almıyor.

Toplumda ki kimliklerinizin hangileri ezen hangileri ezilen diye bir düşünün bakalım ne bulacaksınız? Ezen rolünüzü sürdürmek için yukarıdaki yöntemlerden hangisini ya da hangilerini bilinçli ya da farkında olmadan kullanıyorsunuz? Eğer değişim istiyorsak bizi ezenlere karşı direnmeliyiz ama bir yandan da kimlere göre baskın olduğumuzu ve bu edinilmemiş üstünlüğümüzü nasıl kullandığımızı irdelemeliyiz. Parçası olduğumuz ve sürdürülmesine katkıda bulunduğumuz yapısal eşitsizlikler var mı? Ne dersiniz?

Kaynakça

Kirk, G., and Okazawa-Rey., M. (2013). "Identities and social locations: Who am I? Who are my people." Readings for diversity and social justice. 9-15.

Tatum, B., D. (2013). "The complexity of identity: Who am I." Readings for diversity and social justice. 6-9.

Onlar Konuşur İbretlik Yapar

İlke Çeperli

homoibretus@gmail.com

Hemen telaşlanmayın siyasi propaganda yok. Ama bu yazıda anlatacaklarımı en iyi özetleyebilen başlık bu.

Neyse konuya gireyim. Hazır komplekslerim tavan yapmışken abartılı ayrımcılık paranoyalarımı bir güzel kusayım.

Bir kadın sol kolum üzerinde hak iddia etmiş ve akabinde beraber yürümüşük biz bu yollarda. Derken bizim meşhur sorular başladı

-Görme özrün kaç?

+Normalde 75 ama sana 70'e olur.

-Okuyor musun?

+Yazarsan okurum. Boğaziçi'ndeyim beklerim.

-Ah canım, benim oğlan da istedi de kazanamadı bak sen bile kazanmışsın. Cidden sınavla kazandın değil mi?

+He valla.

Onur kırıcı gelebilir ama komik :) Ha bir de burada dalga geçtiğim şey çengelliliğim değil karşıdaki abla. Ajitasyon yerlerde.

Neyse neyse. Kadının bu cümleyi kurduğunu kabul ederseniz (retinamdan uyduracak halim yok ya canım!) oradaki "bile"yi bile bile bilmezden gelmezsiniz :) Kadını krem peynirden yaratıldığına inandırmam, oğlunun hayal ettiği yerde olduğuma inandırmaktan daha kolaydı. Ay çok ağlak oldu bu. Ama silmeyeceğim. Edebiyatta filin çakışı tekniği varmış ondan yapacağım tarifini yeni aldım.

Konuya dönelim, abla sadece bir örnek. Biz bunu çok yaşarız "Allah'ın sağırı evlendi de sen evde kaldın." var, "Elsizler iş buluyor da sen mi bulamıcan b'oğlum?" var, var da var.

İbretliğin yeri refakatçisinin yandır sonuça. Evinin ketılı, toplumun artıcısı olacaksın. Hem ibret kısmısı okula neyin gitmez, İbretler Derneği'nden kendi gibi eş bulur, telefon ahizesi kaldırtmanı olarak çalışır vs. Kendine sunulanla yetinmeyip fazlasını elde etmek toplumsal hazımsızlık yaratır.

Abartıyor muyum? Bir dakika, ne iş yapıyordunuz? Öğrenci misiniz? Diyelim bölümdeki prof'lardan biri sakat. Son model akülüsiyle kampüste drift yapıyor. Bi yutkunursunuz değil mi? Veya hoşlandığınız kişi siz dururken beni tercih etti :P Kaç kutu antidepresan yutarsınız? Bakın burada sadece ikimiz varız. Dürüst olalım. Bu sorulara herkesin cevabı

hayır ise bize ayrımcılığı Uranüsüler mi yapıyor?

Neyse bitti kompleksim.

Kuzey İrlanda ve Engellilik

Pınar Yavuz

pinyav@gmail.com

2009 yılında Avrupa Birliđi tarafından finanse edilen Avrupa Gönüllü Hizmeti projesi kapsamında Kuzey İrlanda'nın başkenti Belfast'ta evsizler için hizmet veren bir dernekte 10 ay çalışmak üzere kabul almıştım.

Kuzey İrlanda; İngiltere, Galler ve İskoçya ile birlikte Birleşik Krallık'ı oluşturan dört ülkeden bir tanesi. Bir başka deyişle, pek çok insanın sandığı gibi resmi adı İrlanda Cumhuriyeti olan ülke değil ama onun kuzey komşusu. Kuzey İrlanda, Birleşik Krallık'ı oluşturan dört ülke içinde yüzölçümü ve nüfus açısından en küçüğü. Son yapılan sayıma göre nüfusu 1.810.000 civarında. En büyük şehri aynı zamanda başkenti de olan Belfast. Resmi dili İngilizce, İrlanda'ca da resmi olarak tanınmış bir azınlık dili statüsünde.

Kaldığım süre boyunca Kuzey İrlanda ile ilgili izlenimlerimin genel olarak çok olumlu olduğunu söyleyebilirim. İnsanları çok sıcakkanlı. Türklere karşı pozitifler. Tanıştığım ve Türkiye'den geldiğimi duyan hemen herkesin yüzünde bir gülümseme beliriyordu veya bir akrabasının ya da kendisinin Türkiye'de tatile gelmiş olduğunu söylüyorlardı desem herhalde abartmış olmam. Genel olarak güneşin kendini pek göstermediği bir ülke olduğu için tatillerde Türkiye onlara çok cazip geliyor.

Kuzey İrlanda'da evsizler projesinde gönüllü olarak çalışırken benim gibi pek çok başka ülkeden gönüllü hizmet yapmaya gelmiş arkadaşlarla tanıştım. Kimisi Kızıl Haç için oradaydı kimisi ülkenin politik geçmişinden dolayı önemli bir yer tutan barış eğitimi çalışmaları için, kimisi Afrika'daki gelişmemiş bölgelere dikiş makinesi vs gibi araçları tamir ederek gönderen bir kuruluş için... Aynı zamanda engellilik konusunda çalışan derneklere görev yapan arkadaşlar vardı. Onlardan bir tanesi Slovenya'dan gelen Polona'ydı. Polona bir metabolizma rahatsızlığı olan ve cilde, saçlara, göze rengini veren melanin pigmentinin vücutta yeterli miktarda bulunmamasından kaynaklanan Albino hastalığına sahipti. Onunla yaptığımız sohbetlerden birinde Royal National Institute of the Blind (RNIB) Ulusal Kraliyet Körler Akademisi için gönüllü olduğunu duyunca hem çok heyecanlanmış hem de bu dernekten daha önce haberdar olmadığım için hayıflanmıştım.

Polona, RNIB’de görme engelli yetişkin gruplara çalışmalarında destek veriyordu. Kısa süre sonra gönüllü hizmeti sona ereceği için ülkesine döneceğini ve yeni gönüllü gelene kadar 3 ay kimsenin bulunmayacağını söyleyince kabul ettikleri takdirde ben gönüllü olmak istediğimi söyledim. Bu konuşmadan kısa süre sonra Polona beni arayarak Etkinlik Sorumlusu Olive ismindeki RNIB yetkilisinin benimle görüşmek istediğini ilettiler.

RNIB’nin şehrin merkezindeki belediye binasının arkasında bulunan ofislerine gittim. Burası oldukça büyük bir mekândı. Giriş bölümünde görme engelli kişilerin kullandığı destek teknolojilerinin sergilendiği ve satışının yapıldığı bir alan vardı. Olive’le tanıştım ve şu an Belfast’ta neler yaptığım ve RNIB’de neler yapabileceğimle ilgili konuştuk. Olive bana gönüllü olarak çalışabilmem için doldurmam gereken bir takım evraklar verdi. Sonrasında tekrar iletişim kurmak üzere ayrıldık. İlk izlenimlerim gayet olumluydu.

Kendi çalıştığım kuruluşla da görüşüp engellilik çalışmalarına özellikle ilgili duyduğumu ve RNIB’deki bu imkânın benim için çok güzel bir fırsat olduğunu söyleyince onlar da bana haftada bir gün 2,5 saat RNIB için çalışma izni verdiler.

Olive, Belfast’ın önemli sanat galerilerinden biri olan Ormeau Bath Gallery’de her iki haftada bir cuma günleri bir sanatçının liderliğinde görme engelli yetişkin gruba yönelik gerçekleştirilecek olan workshop’a asistan olarak katılım desteği vermeme istedi. Öncesinde sanat workshop’ında görev alacak sanatçıların, galeri çalışanlarının ve benim katıldığım bir görsel farkındalık eğitimine alındık. Bu eğitimde Olive öncelikle orada çok popüler olan ve quiz show denen bilgi yarışması tadındaki bir etkinlikle Kuzey İrlanda’daki engellilik konusunda bir takım istatistiksel bilgiler verdi. Bu yazıyı hazırlarken Olive’le yazdım. Bana gönderdiği ve en güncel olan 2011 istatistiklerine göre Kuzey İrlanda’da 30.862 kişi total ya da kısmi görme kaybı yaşıyor. Bu, tüm Kuzey İrlanda nüfusunun % 1.7 sini oluşturuyor. Başkent Belfast, total ya da kısmi görme kaybı olan insanların toplam ülke nüfusunun % 2’sine denk geldiği 6.729 kişi ile en yüksek oranla yaşadığı şehir. Ayrıca Kuzey İrlanda’da körlere rehberlik yapan 100 tane rehber köpek var ve bununla ilgili bir dernek de bulunuyor.

Dönelim görsel farkındalık eğitimine, Olive’in verdiği bilgilerden sonra Shauna ismindeki RNIB’de gönüllü olarak çalışan görme engelli bir kişi de aramıza katıldı ve kendi deneyimlerinden bahsetti. Ayrıca görme engelli bir kişiye, örneğin yolda destek verirken nelere dikkat etmemiz gerektiği gibi konularda uygulamalı bir çalışma yaptık.

Ardından sanat galerisindeki buluşmalar başladı. Öncelikle RNIB'nin özel minibüsüyle Alan isimindeki şoförümüzle çalışmaya katılan tüm katılımcılar tek tek evlerinden alınıyordu. Katılımcılar yaşları 50 ila 70 arasında değişen, total ya da kısmi görme kaybı olan kişilerdi. Ardından sanat galerisine varıp oradaki sanatçının önderliğinde kimi zaman çamurdan bir heykel çalışması, kimi zaman farklı objelerle değişik ürünler ortaya çıkarıyorlardı. Tüm bu esnada çok güzel bir sohbet de gerçekleşiyordu tabii. Ardından katılımcılar tek tek evlerine bırakılıyordu bir sonraki buluşmada tekrar görüşmek üzere. Bu arada katılımcılardan her çalışmada sembolik bir ücret olarak 1 pound alınıyordu. Aynı grupta birlikte oyun oynamaya ve hareket etmeye yönelik çalışmaların yapıldığı birkaç başka etkinliğe daha katıldım. Orada da farklı oyunlar ya da chair based exercise olarak adlandırılan oturduğunuz yerde hareket ederek yapılan bir tür egzersizlerle kişilerdeki hareket becerisini güçlendirmeyi amaçlayan çalışmalar yapılıyordu.

RNIB'deki 3 aylık tecrübem benim için gerçekten unutulmazdı. Hem oradaki sistemin ucundan da olsa içinde yer almak hem de görme engelli kişilerle birebir çalışma imkânı bulmak benim için önemliydi. Fakat içlerinde daha fazla yer alabilmek için yaptığım diğer çabalar sonuçsuz kaldığı için çok derin ve kapsayıcı bir bilgiye maalesef sahip olamadım ki RNIB tüm Birleşik Krallık düzeyinde çalışan bu konudaki önemli derneklerden biriydi.

Belfast'taki engellilikle ilgili izlenimlerime gelecek olursak örneğin sokakların ya da binaların engelli kişilerin bağımsız hareket edebilmesi için oldukça uygun olduğunu söyleyebilirim. Ne adım atmanızı güçleştirecek yüksek kaldırımlar, ne yolun ortasına dikilmiş bir ağaç ya da park edilmiş bir araba, ne de benzer başka bir şeyi gördüğümü hiç hatırlamıyorum. Her gün mutlaka tekerlekli sandalyedeki en az bir kişiyi sokakta tek başına rahatlıkla ilerlerken görmek mümkündü. Ayrıca her gün rehber köpeği eşliğinde yürüten bir görme engelli 40 yaşlarında bir bey vardı. Daha önce Türkiye'de hiç rehber köpek görmediğim için epey ilgimi çekmişti ama yanına gidip konuşmaya hep çekindim. Onun dışında dikkatimi çeken başka bir konuda örneğin sinemaya gittiğimde mutlaka tekerlekli sandalye kullanıcıları için ayrılmış, iki ya da üç tekerlekli sandalye kullanıcısının da aynı anda film izleyebileceği salonlar vardı. Öyle göstermelik de değil, gayet geniş alanlar sağlanmıştı. Üyesi olduğum kütüphanenin sesli kitaplar için ayrılmış özel büyük bir bölümü vardı. Bir kere girdiğim mağazada aldığım kıyafeti denemek için bir kabine girdiğimdeyse ilk önce kabinin büyüklüğü karşısında şaşırıp yanlış bir yere girdiğimi sanmış ama daha sonra ilgili işareti ve tutunma yerini görünce bunun tekerlekli sandalye kullanıcısı için özel düzenlenmiş bir kabin olduğunu anlamıştım.

Türkiye’de böyle bir kabin gördüğümü hiç hatırlamıyorum mesela. Ayrıca otobüslerin istisnasız hepsi tekerlekli sandalye kullanıcıları için uygundu. Fakat sesli uyarı sistemi yoktu. Yazıyı hazırlarken internette yaptığım bir araştırmada 2015 yılı itibariyle bu sistemin otobüslere kurulmaya başlandığı ve tüm otobüslere getirilmesi için bir imza kampanyası başlattıklarını gördüm. Orada da görme engellilik konusunda çalışan derneklerin çabaları sonucunda bu noktaya geldiği de anlaşılıyordu haberden. O zaman ne diyoruz; engelsiz, eşit ve erişilebilir bir hayat için mücadeleye her yerde devam.

Yüzüncü Yıldan Bir Selam Daha

Gülcan Altun

guleycane@gmail.com

İnsan hayatında öyle anlar vardır ki bir anda şimşekler çakar beyninizde. Ben bunu neden daha önce düşünemedim dersiniz. İşte haziran ayı yazısını yazarken ben de böyle dedim kendime. Anımsayacağınız gibi haziranda gezilerden bahsetmişim. Geziler içinde de vazgeçilmez kentim Çanakkale'den. Temmuz ayında seçim sonuçları daha güncel olduğundan bu yazıyı ağustosta yayımlamaya karar verdik dergice.

Çanakkale Deniz Zaferi'nin bu yıl yüzüncü yılıydı ve Sesli Betimleme Derneği'nin betimlediği bu konu üzerine basında çok ses getiren bir film vardı. Ben bunu biliyor olmama karşın daha önce bunu akıl edememişim. Derhal bu ay için o filmi değerlendirmeye karar verdim.

Çanakkale Deniz Zaferi diyoruz; göğsümüzü kabartıyoruz; emperyalizme geçit vermedik; Çanakkale geçilmez dedik, geçirtmedik diyoruz. O zaferde binlerce, yüz binlerce askerin kan kokusunu duyuyoruz. Burnumuzu tıkıyoruz. Gözümüzdeki görüntüyü önümüzden silmek için kafamızı iki yana sallıyoruz. Oysa o insanlar günlerce, hatta aylarca o cehennem tam ortasında daldı.

Bugünkü günde benim içimse hiç rahat değil. Onların uğruna ömürlerini verdikleri değerleri koruyamadığımızı düşünüyor ve çok utanıyorum.

Neyse bu konuya dalarsak ben içinden çıkamam. Bu nedenle söylenmesi en gerekli birkaç sözü üstün körü söyledim ve esas konumuza geçtim. Film pek çoğunuzun tahmin edebileceği gibi GETEM'den ve Sesli Betimleme Derneği'nden rahatça ulaşabileceğiniz Çanakkale 1915 adlı film.

Bildiğimiz, öyküleştirilmiş hallerini pek çok kez dinlediğimiz olayların çok da inandırıcı olmayan bir şekilde önümüze konması; belli bir olay örgüsünün olmaması, efektlerdeki başarısızlıklar ve çok kesin noktalarda dahi, "Liman Van Sanders'in Limon Fon Sanders'" şeklinde söylenmesi gibi belirgin hataları nedeniyle pek çok sinema eleştirilerinden olumsuz eleştiriler alan bir film. Bahsettiğim eleştirilerin bir kısmı için bakınız:

<http://www.beyazperde.com/filmler/film-209296/basin-elestrileri/>

İşin doğrusu ben de dinlediğimde, hele hele ilk dinlediğimde kulağıma çarpan şeyin belgesel mi yoksa sinema filmi mi olduğunu anlamadığım; ağızda tuhaf bir sabun tadı bırakan bir film bana göre de. Eleştirilerin birçoğunda değinilen benim de katıldığım tek ortak nokta tarihin en önemli olaylarından birinin bir sinema filmine konu edilmesinin önemi yadsınmaz. Dolayısıyla olan bitenin halkın belleğinde daha net görüntülerle yerleşmesi için yapılan ve olması gereken bir yapıt. Kesinlikle yeterli değil ama birilerinin gündeme alması hele ki bu kişinin bir kadın yönetmen olması çok anlamlı.

Fida Film ve Ötümcek Yapım ortaklığıyla izleyiciyle buluşan filmi Yeşim Sezgin yönetmiş. Senaryosu Turgut Özakman'a ait. Zaten aynı yazarın Diriliş adlı romanından uyarlanmış. Müziklerini Can Atila düzenlemiş. Ekim 2012'de vizyona giren film tarih ve savaş filmi olarak kategorilendirilmiş. Filmde Şevket Çoruh, Barış Çakmak, İlker Kızmaz, Baran Akbulut, A. Ersan Duru ve Ufuk Bayraktar gibi pek çok sanatçı rol alıyor. Malum bir savaş filmi olduğundan çok fazla oyuncu var. Ancak ben belli başlı karakterleri oynayanların adlarını aldım buraya. İnternet sitelerinden anladığım kadarıyla Veli, Mehmet Ali, Mustafa Kemal, Bigalı Mehmet Çavuş ve Seyit Onbaşı gibilerini oynayan oyuncular benim saydıklarım. Filme IMDB sitesi 6,4 puan vermiş ama Beyaz Perde'de üç bölümde değerlendiriliyor filmler. Nitekim Beyaz Perde puanı 1,5 iken; basın eleştirilerine göre 2,4; kullanıcı yorumlarına göre ise 3,6 puan alabilmiş yalnızca.

Filmin konusu ise malum: Balkan Savaş'ından yenilgiyle ayrılan bir milletin dirilişi anlatılıyor. Rusya'ya yardım götürmek ve daha da önemlisi İstanbul'u ele geçirmek isteyen Müttefik Kuvvetler tarihte eşi görülmemiş olan bir donanma ile İstanbul'dan önce geçmeleri gereken Çanakkale'ye gelmişlerdir. Kısa sürede geçeceklerini sandıkları bu boğaz vatan sevgisi ile perçinlenmiş, köle olmama inancında olanlarca aşılmaz bir set halini almış ve savaş aylarca sürmüştür. Bu film, Mustafa Kemal Paşa, Seyit Onbaşı, Bigalı Mehmet Çavuş ve birçok isimsiz kahramanın destanını yansıtmaktadır.

Sesli betimlemeye gelince: İlk olarak şunu söylemeliyim ki film konusu ve amacına nazaran kötü bir film olsa da benim dinlediğim en iyi betimlemeli film diyebilirim. Bu nedenle betimleme metin yazarı Nezahat Şalkamcı'ya sonsuz saygı ve sevgilerimle teşekkürlerimi sunuyorum. Betimleme seslendirmeni ise Turbey İstanbuloğlu. Ben kendisini ilk defa bir betimlemede dinledim. Tuhaf bi şey. Film zaten bana göre sinema filminden çok belgesel

gibi. Hatta radyo tiyatrosu havasında bir belgesel de diyebiliriz buna. Betimleme seslendirmeniyle bu havası katmerlenmiş adeta. Başka bir sesle bu film nasıl olurdu bilmiyorum ama Turbey Bey'le ete kemiğe bürünmüş gibi.

Ben her zaman yaptığım gibi kilaşıp dikkatimi çeken birkaç ufak noktayı belirtmeye geçiyorum.

Filmin başındaki göç sahnesinde bir yerde betimlemede; "ellerinde bohçaları, yüreklerinde acılarıyla yürüyorlar" denilmekte. Yüreklerinde acı, soyut bir ifade bence, sesli betimleme tekniği açısından bu tür soyut ifadeler nasıl karşılanıyor bilmem ama bana göre onun yerine "gözlerinde tükenmişlik, korku veya bilinmeyen sona duyulan korkuyla yürüyorlar" gibi bir ifade daha belirleyici ve somut olurdu. İşte tam da bu noktada hemen bir sonraki sahnede, Balkan Savaşı gazilerinin gösterildiği sahnede yani, ifadeler olması gerektiği gibi. Anlaşılır, belirleyici, en önemlisi de somut.

Filmin başlarındaki köyde, gençlerin kendi aralarındaki konuşmanın gösterildiği bölümde, biri uzun, diğeri orta boylu iki gençten söz ediliyor. Aralarında da bir çocuk. Bence çocuğun ortalama görünümüne göre yaşı belirtilebilirdi. Bu sesli betimleme metin yazarı için gereksiz bir ayrıntıdır muhtemelen ancak çocuğun ses tonuna nazaran tüfek yerine, tüfet demesi bana komik geldi. O çocuk sesi yedi yaşından küçük bir çocuğa ait gibi durmuyor ve bu yaşta bir çocuk kolay kolay tüfeğe, tüfet demez. Üstelik kullandığı diğer kelimelerde de teklemeden o kadar net ve hızlı konuşuyor ki. Yani diyeceğim aslında çekimin kendi yapmacık olmuş sonuç olarak. Ancak ne bileyim hani yaş ortalama olarak belirtilmiş olsaydı ben hissettiklerimin doğru olup olmadığından emin olabilirdim diye düşünüyorum.

Sahne geçişleri çok net belirtilmiş. Şimdi ne alaka, bu da nereden çıktı demiyorsunuz sahne değişikliğini fark ediyorsunuz çünkü.

Filmin genelinde yer ve durum betimlemeleri çok doyurucu geldi bana. Hele Nusrat mayın gemisinin denize açıldığı gece, mayınların denize atılışı ve mayın ayrıntıları çok açıklayıcı olmuş. Hep duyduğum deniz mayınlarının nasıl olduğunu ve denize nasıl bırakıldığını bu sayede öğrenmiş oldum. Bunun için özellikle bir kez daha teşekkürlerimi sunarım. Üstelik ilk mayından sonra atılan ikinci mayın da detaylıca verilmiş ve anlatılanı pekiştirmek için bu çok iyi olmuş.

Belgesel havasında da olsa anlatıcı ses öyle vurgulu konuşuyor ki mayımlanan limana Müttefik Devletler donanmasının girişi, her ne kadar savaşın sonucunu biliyor da olsak, bu olayı defalarca dinlemiş de olsak insanın içini ürpertiyor.

Beni ilk izlediğimde de bu notları çıkarmak üzere ikinci izlediğimde de gülümseten bir ifadeye değinmeden geçemeyeceğim. Betimlemenin bir yerinde, yoğun bombardımanda top başındaki askerlerin olduğu sahnede geçen; "meydan savaş alanına dönmüş" ifadesinden söz ediyorum. Meydan zaten savaş alanı. Dönmüşü mü var? Şöyle bir kullanım daha doğru olurdu kanısındayım. "meydan artık tam anlamıyla bir savaş alanı".

Yalnızca Seyit Onbaşı'nın o ünlü 210 okkalık mermiyi taşıma sahnesinde, mermiyi topun yanına getirmiştir ve komutan "Brak Seyit, bırak" der. Bence bu kısım, sadece ve özellikle bu kısım biraz daha detaylandırılabilirdi. Mesela; Seyit mermiyi direkt topun ağzına sürülecek bir konumda mı bıraktı? Yoksa mesela komutan ve yanındakiler kucaklayarak mermiyi ona destek mi oldular, sonrasında mermi topa sürüldü... gibi. Sonrası, Seyit'in kendini elleri üzerine yere bırakması tamam da ikinci mermiyi taşıyışında da gene merminin getirilmesinden sonraki koşuşturma tam tanımlanmamakta bence.

Alman Tuğgeneral'inin ordu komutanlığına atanmasını değerlendiren komutanlar konuşmasındaki kişiler kimlerdi acaba? Ya da en azından "aklı olan bu planı değiştirmez" diyen kimdi? Bilmek isterdim.

L. Vonsanders'in Arıburnu'nu tefişi sırasında "Arıburnu derin yarlarla kaplıdır" denileceğine, "derin yaralarla kaplıdır" denmesi ilginç bir ironi oluşturmuş. Ne tuhaf, gerçekten Arıburnu derin yarlarla ve hem de yaralarla kaplıdır.

Yüzbaşı Faik ve askerlerinin dua sahnesinin sonunda; "Allah için açtıkları ellerini yüzlerini sıvazladılar" bana tuhaf geldi. Doğrusu bence şöyle olmalı: "Allah'a açtıkları ellerini amin diyerek yüzlerini sıvazladılar". Amin dediklerini biz de duyabiliyoruz film sırasında doğrudur ama bu daha netleştirici olması bakımından daha iyi olurdu diye düşünüyorum. Çok mu önemli bir ayrıntı? Dua sonrasında amin derken yüzün sıvazlandığını herkes bilir ama dedim ya ben en çok "Allah için açılan ele" takıldım aslında.

Yazının sonunda söylenecek söz, önceki sesli betimleme çıkarımlarından farklı değil. Çünkü izleyenler bilecektir ya da bundan sonra izlemeye karar verecekler görecektir ki bu film de sesli betimlemesi olmadan tam anlamıyla özüksenebilecek bir film değil.

Çanakkale'yi konu eden çok daha nitelikli bir yapımı, hem de sesli betimleme ve alt yazı ile birlikte işaret dili desteğini de vererek piyasaya sürülecek bir filmde en kısa zamanda buluşabilmek ümidiyle.

Nerden GETEM'E

Mürşide Ciğerlioğlu

mursidecigerlioglu@gmail.com

Birçoğumuzun hayalidir. Zahmetsizce kitaplara erişebilmek... Bu yazımda kısaca bu hayale nasıl yaklaştığımızı anlatmak istedim. Ben seksen kuşağımı öncesini bilemem tabi. O yüzden öncekiler bana kızmasın ama... Kendi dönemimde kendi yaşadığım zahmeti bilir anlatırım ancak. Kitap okuma konusunda genel geçer iki büyük problemimiz bulunmaktadır. Bu problemlerin ilki yayınlanan kitapların büyük bir çoğunluğunun matbu olarak yayınlanmasıdır. Bu da yayınlanan kitapların hemen hiçbirine görme engellilerin erişememesi anlamına gelmektedir. İkinci problem ise görme engellilerin erişimine uygun hale getirilen kitapların boyutsal büyüklüğüdür.

İlk problemin çözümü ekran okuyucu ile bilgisayar kullanmak yöntemidir. Bir tarayıcı aracılığıyla kitapları bilgisayara aktarmak ve ekran okuyucu yardımı ile taranılan kitabı okuyabilme sevdasıdır beni bilgisayar ile tanıştıran. Mantık iyi, söylemesi dile kolay ama gelin bir de uygulamada yaşananlara bakın. Evvela bilgisayarı kullanmayı öğrenmeniz gerekiyor. O dönemlerde evlerde bilgisayar kullanımı yeni yeni başlıyor. Yani fareyle iki tıklama ile yapılan işleri bilen bile çok az, değil ki sadece klavye ile ekran okuyucu aracılığıyla kullanabilmek çok çok zordu. Hazır söz buraya gelmişken o dönemde bu yöntemi öğrenebilmem için bana maddi manevi elinden geldiğince her türlü desteği sağlayan öncelikle halam Can Yetkin'e, ilgili dönemde Braille Teknikte bana destek olan Hüseyin Pala ve Uğur Demirci'ye ve aynı dönemde Altı Nokta Körler Derneğinde bilgisayar öğretmenliği yapan Adem Vural'a bana bu yöntemi kullanabilmem için sağladıkları yardımlardan dolayı sonsuz teşekkür ederim.

Velhasıl yöntem çok kolay değil ama zor bela sabır ve azim ile öğreniliyor öğrenilmesine de bu tekniğin bizim ile ilgisi olmayan başka zor kısımları da vardı. Taranan kitabın karakterlerinin hatalı çıkması, kelime anlamını değiştirebildiği gibi bir cümleyi tamamen anlamsız hale de getirebilmektedir. Kitapları tararken kaybettiğimiz zamandan bahsetmiyorum bile. Ama olsun bunlara rağmen bile üniversitedeyken sınavda sorumlu tutulduğumuz birkaç kitabı okuyabilmiş ve sınavda başarılı olabilmıştım. Hiç değilse hiçbir

yerde bulamayacağım ve kimseye o kadar kısa sürede okutamayacağım kitapları okuma imkânı elde etmişim.

Bildiğim kadarıyla şimdilerde Boğaziçi Üniversitesi bünyesinde var olan, açılımı Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Laboratuvarı olan GETEM kendi öğrencilerine bu hizmeti kusursuz bir şekilde sağlıyor. Başka üniversiteler de bu hizmeti görme engelli öğrencilerine sağlıyor ama sayıları hala yetersiz olduğu gibi, kimlerin görme engelli öğrencilerine erişilebilir kitap hizmeti sağladığıyla ilgili kesin bir bilgimiz yok. Böyle bir bilgi YÖK'ün internet sayfasında olsaydı, özellikle tercih döneminde, görme engelli öğrencilere erişilebilir üniversitelerle ilgili fikir verebilirdi.

Gelelim ikinci probleme, ben sesli kütüphanelerle 2000'li yılların başında tanıştım. O dönemlerde kitaplar, teyp kasetlerine okunarak kaydediliyordu. Bu şu anlama geliyordu ki ortalama büyüklükte olan bir kitabın 12-15 kasete sığması demekti. Bu da kasetlerin taşınması, sıralı olan kasetlerin bir vesile ile sırasının karışması veya kaldığın yerde istenildiği gibi hareket edilememesi gibi zorlukları beraberinde getiriyordu. Ses kaydındaki kaliteden söz etmiyorum bile çünkü o bizim için büyük bir lükstü. Bu şartlar altında evde kitabı belli bir konforda okuyorduk okumasına ama kitap sadece evde okunmaz ki. Örneğin seyahat halindeyken kitap okumak, bir yerde arkadaşımı beklerken kitap okuyarak oyalanmak ne kadar güzel fırsatlardır. Ancak bu fırsatların bedeli bizler için biraz ağır olmaktadır. Çünkü kasetleri taşımak için bir çanta, çantanın içinde bir teyp, kulaklık ve yedek pillerle bu çantanın ağırlığı 5 kiloya yaklaşıyordu. Bazen de dolu sandığın pillerin boş olduğunu görmek ya da taşıdığım kasetlerden birinin bozuk olduğunu fark etmek bütün çekilen bu zahmeti çöpe atırmaktaydı. Uzun lafın kısası bunları yaşarken, çok özenirdim çantasından kitabımı çıkarıp okumaya başlayanlara...

Neyse eğer yanılmıyorsam görmeyenlere en kolay yoldan kitabı ulaştırma hizmetini Altı Nokta Körler Derneğinin Ankara şubesi başlattı. Ancak Altı Nokta o zamanın teknik olanaklarına göre kitapları kaset formatında gönderiyordu adreslere ve yukarıda söylediğim sebeplerle bu kullanım kısıtlılığı oluşturuyordu. Aynı amaca hizmet eden Beyazıt Körler ve İzmir Atatürk İl Halk Kütüphaneleri gibi daha yerel bazda kalan kütüphanelerde vardı. TÜRGÖK ile birlikte CD ortamında hazırlanan sesli kitaplar adreslere gönderilmeye başlandı. Bu ise benim için altın değerindeydi. Yeri gelmişken sn. Gültekin Yazgan'ı rahmet ve şükran

ile analiz. Daha sonra GETEM kuruldu. GETEM sesli kitapları web siteleri üzerinden üyelerine dinleme ve bilgisayarlarına indirme imkânını sundu. Bu görme engelliler için ciddi kolaylık sağlayan bir aşama oldu. Ama zaman çok hızlı geçiyor bir süre sonra kitap indirme işi dahi sıkıcı ve yavaş gelmeye başladı. Neyse ki tam bu sırada GETEM kendini yeniledi ve en azından biz iPhone kullanıcıları olarak artık çantamızdan kitabı çıkarır gibi telefonumuzu çıkarıp öncekine göre neredeyse sıfır zahmet ile kitaplarımızı okuyabilir hale geldik. Nasıl mı oluyor? Şöyle ki; eğer cihazınızda voice dream uygulaması kuruluysa, Getem kataloğundan herhangi bir sesli kitabı aratıyoruz. Kitabın içine girip tümünü indir bağlantısına tıklıyoruz ve bir süre bekliyoruz. Karşımıza bir uyarı penceresi çıkıyor. Buradan voice dream ile aç seçeneğini seçtiğimizde hepsi bu. Tüm kitap, tüm ayrımlarıyla beraber voice dream kitaplığımıza atılmış oluyor. Ayrımları tek tek indirme zahmetine katlanmadan, tek bir tıklayışla iPhone cihazımıza almış oluyoruz. Daha sonra voice dream içinde kitaba kaldığımız yerden devam etme, okunma hızını arttırıp azaltabilme, istediğimiz gibi ileri geri alma gibi tüm seçeneklere sahibiz. Yani artık bir sesli kitabı, en fazla yarım saatimizi harcayarak telefonumuza indirip okumaya başlamamız mümkün. Daha ayrıntılı bilgi için:

www.getem.boun.edu.tr

Adresini ziyaret ederek ve Getem Direktörü ve aynı zamanda dergimiz yazarlarından Engin Yılmaz'ın dergimizin ilk sayısındaki Voice Dream uygulamasıyla ilgili yazısına:

http://engelsizerisim.com/eeeh/yazi/6/voice_dream_bir_kitaplik

adresinden erişerek fikir sahibi olabilirsiniz.

Kitap okuma konusunda bizleri birçok zahmetten kurtaran GETEM ekibine ve sn Engin Yılmaz'a emeklerinden dolayı teşekkür ederiz.

Bilgiye ulaşmanın ve okumanın herkes için aynı anda erişilebilir olması dileğiyle.